

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Merilyn Muru

EESTIKEELSETE 4–5-AASTASTE LASTE MORFOLOOGIA KASUTUS

Bakalaureusetöö

Juhendaja PhD Virve-Anneli Vihman

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Varasemad uurimused.....	5
1.1. Morfoloogia omandamise uurimine	5
1.2. Tegusõnade moodustamisel tehtavad vead lapsekeeles	10
1.3. Nimisõnade moodustamisel tehtavad vead lapsekeeles	11
1.4. Narratiivid	12
2. Uurimisküsimused ja hüpoteesid	14
3. Meetod	16
3.1. Valim	16
3.2. Vahendid ja protseduur	16
4. Analüüs	19
5. Tulemused.....	21
5.1. Morfoloogiline produktiivsus ja mitmekesisus	22
5.2. Varase sõnavara seos hilisema sõnavaraga	31
5.3. Varase sõnavara seos hilisemate vigade esinemisega	32
5.4. Narratiivides esinenud vead	32
5.4.1. Lõpuvead.....	34
5.4.2. Tüvevead.....	36
Kokkuvõte	39
Kirjandus.....	41
Summary. Morphology of 4 to 5-year-old Estonian children	45
Lisad.....	47
Lisa 1. Jeffersoni transkriptsioonisüsteem	47
Lisa 2. Narratiivi “Linnupojad” näidistekst.....	53

Sissejuhatus

Laste keele omandamine on huvitav nähtus, sest kõigil lastel toimub see sarnaselt. Esmalt kasutatakse üksikuid sõnu ning alles hiljem hakatakse neid muutma ning omavahel kokku seadma. Sellepärast on põnev vaadata individuaalseid erinevusi ja üleüldisi keelepõhiseid erinevusi. Mõni laps oskab näiteks teistest varem kasutada tegusõnu, osa neist võib kasutada aga üsna pikalt ainult nimisõnu. Pole täpselt teada, kuidas ning millal laps omandab erinevad oskused keele kasutamiseks, kuid uurimuste põhjal saab teha üldistusi selle põhjal, mida võiks laps mingis vastavas vanuses osata.

Keele omandamise uurimine on teoreetilise tausta põhjal liiga inglise keele keskne ning kindlasti on vaja rohkem uurida rikkaliku morfoloogiaga keeli, nagu seda on eesti keel. Keele omandamist mõjutavad erinevad aspektid, nagu ühiskonna normid, kultuur, keelele omased spetsiifilised faktorid ning keskkond, kus laps kasvab. Vormimoodustamise kohta eesti keeles on mitmeid artikleid kirjutanud Reili Argus (2008a), kes toob välja, et lapse sõnavormide omandamise erinevused sõltuvad vanemate keelekasutusest.

Bakalaureusetöös tuleb juttu morfoloogia omandamisest ja uurimisest Eestis ja mujal ning selle tähtsusest, tegu- ja nimisõnade omandamisest, nende sõnade kasutamisel sagedamini esinevatest vigadest. Lisaks räägitakse narratiivide kasutamisest keele uurimisel. Töö eesmärgiks on uurida, milliseid ja kui palju verbi- ja nimisõnavorme moodustavad 4–5-aastased lapsed „Linnupojad“ pildiseeriast (Gagarina jt 2008) ning oma eelmisest nädalavahetusest jutustades (Tõugu, Tulviste, Suits 2014). Ehk peamiseks eesmärgiks on uurida nimisõnade ja verbide vormimoodustamist. Soovin teada, kas varajase sõnavara suurusel ehk varajaste keeleliste võimete näitajal on seos morfoloogiliste vigade ja sõnavaralise produktiivsuse ja mitmekesisusega 3 aastat hiljem. Valim, mille põhjal töö

valmib, koosneb 23 lapsest, kes osalesid 2-aastasena MacArthur-Batesi testi andmete kogumisel ning mida autor on kasutanud ka oma psühholoogia uurimistöös (Muru 2017).

Käesoleva töö esimeses peatükis annan ülevaate morfoloogia omandamise erinevatest lähenemistest ning sel teemal tehtud varasematest uurimustest, laste keelekasutuses esinevatest vigadest nimi- ja tegusõnades ning narratiividest. Töö teises peatükis on välja toodud töö uurimisküsimused ning eesmärgid. Kolmandas peatükis kirjeldan uurimise meetodit: valimit, töös kasutatud vahendeid ja protseduure. Järgmises ehk neljandas peatükis on välja toodud analüüsi kirjeldus. Sellele järgneb tulemuste osa, kus toon välja analüüsimisel leitud tulemused hüpoteesidest lähtuvalt. Selles peatükis alustan morfoloogilisest produktiivsusest ja mitmekesisusest, seejärel vaatlen tulemusi varase sõnavara seosest hilisema sõnavara ning hiljem esinenud vigadega. Viimase alapeatüki ehk narratiivides esinenud vigade osa olen jaganud lõpu- ja tüvevigade analüüsimisel kaheks osaks. Arutelu ja kokkuvõte on esitatud lõpus.

1. Varasemad uurimused

Eesti keeles on verbid jaotunud viide pöördkonda, mis liigituvad eraldi põhitüüpideks. Nimisõnad jagunevad seitsmesse erinevasse käändkonda, lisaks kuulub sinna rohkem põhitüüpe kui verbide puhul. (Peebo 1997) Juba see, et nimisõnad on rohkem erinevaid põhitüüpe, viitab sellele, et neid võib olla keerulisem õppida. Verbide muutevormid on lihtsamad, sest neis on vähem erinevaid mustreid võrreldes nimisõnade muutevormidega. Selle põhjal võib eeldada, et lastel on kergem omandada verbe kui nimisõnu. Kaalep (2012) leiab, et kõiki nimisõnade käänamisviise pole võimalik üksiksõnaliselt mäletada, sest keeles on kasutusel väga suur hulk sõnu. Tema sõnul on eesti keeles raske erinevaid käändeid moodustada sellepärast, et ühe ja sama käändevormi moodustamiseks peab teadma erinevaid moodustusvõtteid. Põhjuseks pole asjaolu, et eesti keeles on võrreldes teiste keeltega palju käändeid. (Kaalep 2012)

1.1. Morfoloogia omandamise uurimine

Morfoloogia ning keeleomandamise uurimine lähtuvad üldiselt kahest põhilisest teoreetilisest raamistikust: generatiivne lähenemine, mis toetub keelekompetentsile, ja konstruktivistlik lähenemine, mis lähtub keelekasutusest. Esimese mainitud lähenemise puhul on tähtsal kohal keeleuniversaalid ning tõdemus, et osa keelelisi kategooriaid on kaasasündinud. Peamiseks põhjenduseks tuuakse asjaolu, et lapsed õpivad väga kiiresti rääkima. Konstruktivistid arvavad, et kaasasündinud on potentsiaal keelt omandada, kuid laps õpib keele ära siiski keskkonna mõjul sõnu korrates. (Ambridge, Lieven 2011)

Generatiivse lähenemise pooldajad arvavad, et laps suudab sõna erinevate vormide kasutamise reegleid laiendada ka teistele sõnadele, kui üks vorm on õpitud (näiteks kui laps õpib ära 3. pöördte kasutamise sõnas *play* (*he/she plays*), siis suudab ta seda teha ka teiste

õpitud sõnadega). Konstruktivistid väidavad, et laste õigete vormide moodustamine toimub õpitud sõnade põhjal ja analoogia abil ning kui vastavad vormid pole kättesaadavad, võivad nad teha vigu. Generativistid arvavad, et lapsed kasutavad erinevate vormide moodustamiseks üldist reeglit, näiteks lisavad sõna lõppu *-ed*, nt *I danced all night*. Lisaks väidavad nad, et sõnad talletatakse mentaalses leksikonis ning sellistes fonoloogilistes naaberpaarides nagu näiteks *throw/threw* ja *blow/blew*, mis peaks tegema õige vormi leidmise lapse jaoks kergemaks. (Ambridge, Lieven 2011) Generativistide arvates on samal ajal kasutuses kaks eri mehhanismi: ebareeglipärased tegusõnad talletatakse mällu ning reeglipärased verbid moodustatakse iga kord eraldi, kuna need alluvad vormimoodustusreeglitele. Vigu seletavad nad sellega, et kui laps ei leia mälust ebareeglipärast vormi üles, moodustatakse verb reeglipäraselt. Sel juhul võivadki tekkida sellised vead nagu **I sitted down*. (Marcus jt 1992) Konstruktivistliku lähenemise esindajad väidavad, et laps moodustab uusi vorme analoogia alusel. Vormi valimine sõltub sellest, kui palju erineva tüübi vorme on leksikonis olemas ning kui kättesaadavad nad kasutamiseks on. (Ambridge, Lieven 2011)

Konstruktivistlik ja generativistlik lähenemine võivad mõnes aspektis keelele sarnaselt läheneda, sest sellise vea nagu **I sitted down* puhul on kaks varianti: laps on reegli *-ed* õppinud ning üritab kasutada seda reeglipäraselt (generativistlik) või ta on analoogia põhjal selle verbi loonud (konstruktivistlik). Tomasello, kes on konstruktivistliku lähenemise pooldaja, leiab, et mittetäiskasvanupärased vormikasutused tekivad (**I sitted down*) juhul, kui laps üldistab *-ed* muutmismalli sõnadele, mis nii ei muutu. Need vead on tekkinud sellest, et laps loob ise enda kasutatavad grammatilised teooriad, mida ta sammhaaval täiendab. (Tomasello 2003) Ainult katsete põhjal on võimalik vahet teha, millise lähenemise põhjal on laps vastava verbi loonud.

Minu töö teema olulisus seisneb selles, et keele omandamise uurimine on seni olnud väga inglise keele keskne. Inglise keel on küllaltki reeglipärane ning ebareeglipärane verbimoodustus on selgelt piiritletud, kuid eesti keeles see nii ei ole. Ebareeglipäraseid

nimisõnu on Arguse sõnul inglise keeles 50 ning verbe umbes 150, kuid eesti keeles on neid tunduvalt rohkem. (Argus 2008a: 12) Eesti keele morfoloogia omandamise uurimine annab palju informatsiooni lapse keele arengu kohta. Teades pidepunkte, millele laps morfoloogiat ning ka üldiselt keelt omandades toetub, saame täiskasvanutena aidata kaasa selle arengule. On leitud, et türgi lapsed omandavad verbe kiiremini, sest emad kasutavad lastega rääkides rohkem tegusõnu ning nende erinevaid vorme (Küntay, Slobin 1996). Samamoodi on Xanthos jt (2011) leidnud, et mida morfoloogiliselt keerukam on lapsele suunatud kõne, seda kiiremini hakkab laps sõnadest eri vorme moodustama. Argus (2008a) ütleb, et vormide omandamise järjekord sõltub vanemate keelekasutusest.

On oluline, et vormimoodustuse uurimisel oleksid ühtlaselt esindatud erinevad keeled, sest siis saab uuringute tulemusi paremini omavahel vastandada või samastada, sest inglise keele vähene morfoloogia ei võimalda teha üldisi järeldusi inimkeele omandamise kohta ning annab vähe informatsiooni morfoloogiliselt rikaste keelte omandamise seaduspärasuste kohta. Eesti keele morfoloogiline rikkus ja mitmekesisus pakub head uurimisainet. Eesti keelt on vaja vastandada ja võrrelda samasuguse keerulise morfoloogiaga nagu näiteks eelnevalt mainitud türgi keel.

Morfoloogiline rikkus viitab sellele, et keeles on võimalik mitmeid afikseid ühele sõnale lisada. Mitmed afiksid viitavad aglutineerivale keelele ning eesti keel on näiteks vähem aglutineeriv keel kui soome keel. Inglise keel on aga morfoloogilise ehituse poolest üsna vaene (walk-ed, walk-s) ning nii türgi kui eesti keel selle kõrval väga paljude tunnustega (nt türgi keelest näide *yürü-ye-mi-yecek-ti-m*, walk-ABIL-NEG-FUT-PAST-1SG, 'I was not going to be able to walk') (Xanthos jt 2011). Eesti keele näitena tootsin välja verbi *tule-ksi-te*, come-COND-2PL. Lisaks peavad eesti lapsed kasutama erinevate verbide puhul tüvevaheldust, nt sõna *lugema* puhul (*luge/ma : luge/da : `loe/b : `loe/takse*). On leitud, et lapsed teevad tüve allomorfides rohkem vigu kui lõppude puhul (Hallap, Padrik, Raudik 2014). Seega ei ole morfoloogia omandamise teatud aspektid inglise keelega otseselt võrreldavad.

Inglise keele puhul töötab sõnade moodustamine analoogiale tuginedes hästi ning ka eesti keeles on lastel kerge keelt omandada erinevate mallide ja paradigmade järgimisel, kuid see võib ühtlasi kaasa tuua ka selle, et lapsed hakkavad analoogiale toetuma liiga palju, mille tagajärjel võivad tekkida vead. Eesti keeles on osa sõnu reeglipärased, kuid suurem osa mitte (Viks 2000). Näiteks türgi ja soome keel on puhtalt aglutineerivad keeled, kuid eesti keel on aglutineeriv-flekteeriv keel. Inglise keeles tähistab üks morfeem enamasti ühte tunnust, kuid näiteks verbi tunnus *-s* sõnas *plays* märgib olevikku, kolmandat isikut ja ainsust. Inglise keeles ei märgita lihtsalt morfoloogia abil nii palju grammatilisi kategooriaid.

Eesti keeles võib üks morfeem kanda mitut eri tunnust ning mitu morfeemi kanda sama tunnust. Näiteks on sõnades *ema* ja *aastat* väljendatud kahte eri moodi partitiivi. Sõna *ema* on teise käändkonna sõna ning selle ainsuse osastava formatiiviks on 0, mis tähendab, et osastava käände vorm esineb kujul *ema*. Selle näite puhul võib isegi sõnavorm kanda mitut erinevat tunnust. Sõna *aasta* kuulub neljandasse käändkonda ning ainsuse osastava tunnuseks on *-t*. (EKK 2007) Inglise keeles sellist varieerumist ei esine ning lapsed sellist laadi vigu nagu *emat* ei tee.

Eesti lapse morfoloogia omandamist on uurinud mitmed erinevad teadlased, kuid uurimusi on siiski üsna vähe. Üheks neist on Tiiu Salasoo, kes toob välja, et keele omandamisel on tähtis hierarhia: keele õppimisel liigutakse lihtsamast keerulisema poole (Salasoo 1995, ref Heina 2011: 9). Verbivormistiku arengut on uurinud Age Salo (Argus 2008a: 18). Reili Argus, kes on üks põhilisi lapsekeele uurijaid Eestis, on kirjutanud mitmeid erinevaid muutemorfoloogiat puudutavaid artikleid ning lisaks doktoritöö „Eesti keele muutemorfoloogia omandamine“, mis on võetud antud teemasse süvenemise aluseks.

Morfoloogia areng on jagatud pre-, protomorfoloogiliseks ja täiskasvanupäraseks morfoloogia perioodiks. Esimeses faasis ei ole muutmissüsteem sõnavarast veel eraldunud ning selle etapi lauseid iseloomustavad rohked nimisõnad, kuid vähesed tegusõnad (Dressler, Karpf 1995). Esimesele etapile on omane ka see, et laps õpib uusi sõnu

tervikutena ning jätab muutevormid leksikaalselt meelde, kuid ei oska reeglipäraseid uusi vorme moodustada (Argus 2008a: 41). Võib öelda, et sel perioodil, kui laps suundub protomorfoloogilisse perioodi, on tal vaja hakata neid erinevaid vorme, mida ta suutis premorfoloogilises meelde jätta, eraldi analüüsima, et neid sihipärasemalt ja organiseeritumalt kasutada. Arguse (2008a: 22) doktoritööst tuleb välja, et lapsed ei kasuta sel ajal käände- ja pöördelõppe, mis muudaksid järgsilbi kinniseks. Näiteks on Argusel CHILDES-i korpusest võetud näited nagu komitatiivi lõpp *-ga* sõnas *bussiga*, mida Andreas (vanus 1;7) ütleb, kuid inessiivi lõppu *-s* sõnas *tunnis* mitte (vanus 1;8).

Protomorfoloogilises etapis moodustatakse morfoloogilisi vorme ning laps loob oma grammatika, mis lihtsustab keele omandamist (Dressler, Karpf 1995). Arguse (2008a) sõnul hakkab laps sellel ajajärgul eelistama kindlaid muuttüüpe ning lihtsamate vormide tunnuseid liigselt üldistama. Kui laps hakkab erinevaid vorme süsteemselt kasutama, toimub üleminek täiskasvanupärasele morfoloogiale (Dressler, Karpf 1995: 99). Argus (2008a: 16) arvab, et täiskasvanupärasest taset on raske hinnata, sest pole kokku lepitud, kas laps on sellisesse staadiumisse jõudnud siis, kui tal on grammatilised kategooriad selged, või siis, kui ta teab juba sagedamini kasutatavaid vorme.

Argus ja Kõrgesaar (2014) on leidnud, et vanuses 1;3-2;3 on lapse sõnavara nimisõnakeskne, kuigi lapsele suunatud kõnes oli tegusõnade hulk selle ajavahemiku alguses ja lõpus peaaegu sama. Argus oletab, et lapsed omandavad nimi- ja tegusõnu erineval viisil. Nimisõnu kuulevad nad sagedamini ja suuremal hulgal ning seega saavad paljudest lekseemidest üldistusi teha, kuid verbe kuulevad vähemal määral, kuid rohkem kordi. Tema arvates on 2-aastastel lastel vormi sisendkeelne sagedus olulisem kui moodustuse läbipaistvus. (Argus 2008a)

Sellest võib järeldada, et lapsed teevad verbide moodustamisel vähem vigu, sest nad on neid rohkem korranud, ning nimisõnade eri vormide moodustamisel rohkem vigu, sest varieeruvus on suurem. Samas võiks 5-aastaste laste puhul tähtsam olla moodustuse

läbipaistvus ning need verbid ja nimisõnad, millel üheselt nähtavad tunnused kiiremini õpitavad.

1.2. Tegusõnade moodustamisel tehtavad vead lapsekeeles

Tegusõnade muutemorfoloogia areng algab enamasti paar kuud enne nimisõnu ning Arguse (2008a: 42) sõnul määrab lausungite üldine pikkus selle, millal tunneb laps vajadust erinevate muutevormide kasutamise järele. Väljendite keskmine pikkus (lühendatult VKP, ingl k MLU ehk Mean Length of Utterance) on sõnade arv ühe lausungi kohta ning ühtlasi üks lihtsamaid ja usaldusväärsemaid vahendeid määramaks lapse keele omandamise taset (Rice, Mabel 2010).

Verbe kasutades teevad lapsed kolme tüüpi vigu: kasutavad ainult verbi tüve, teevad vormilisi vigu üleüldistamise näol (ei võta arvesse, et võib olla erinevaid reegleid) ning teevad nende kasutamisel vigu, kus ühe pöördelise vormi asemel kasutatakse teist. Viimase näiteks kasutavad nad näiteks tegusõnade tüvesid sõna käändeliste vormide asemel (nt Raivo: *mul on vaja pese kätt* [2;0.19]); teevad verbides mitmeid morfoloogilisi vigu (nt Raivo: *ma süüan kaelkirjak* [2;0.21], kus laps on kasutanud da-infinitiivi vormi verbi tüvena ning lisanud sellele 1 sg tähistaja); süntaktilisi vigu (nt Raivo: *ei taha putukas läheme sisse* [2;0.1], tegelikult mõtles laps, et *me ei taha, et putukad sisse tuleks*). (Vihman ja Vija 2006)

Räsäneni jt (2015) uuringust selgus, et soome keelt kõnelevad lapsed teevad isikulisi verbivorme kasutades vähem vigu, kui tegemist on sagedaste pöördekattegoria liikmetega (*olen, oled*). Leidus ka selliseid vigu, kus harvade pöördekattegoria liikmete (*oleme, olete*) asemel kasutati sagedasi (*olen, oled*) vorme.

On leitud, et lapsed, kes omandavad rikka morfoloogiaga keelt nagu eesti keel, teevad juba varakult vähe morfoloogilisi vigu (Slobin 1985, Smoczynska 1985).

1.3. Nimisõnade moodustamisel tehtavad vead lapsekeeles

Arguse (2004) sõnul hakkavad lapsed rääkima õppides kasutama esmalt nimisõnade põhivorme. Samas väidab ta, et esmalt ei täida nimetavas käändes sõna tegija, vaid öeldistäite rolli, sest laps räägib premorfoloogilises perioodis enamasti endast ning ei vaja täiendavat tegijat lisaks (Argus 2009). Algselt kasutab laps ühe käände vormi, millele hiljem lisanduvad teised. Partitiivide ja illatiividega, mis ilmnevad ühesõnaperioodil, väljendavad lapsed oma esimesi soove. Genitiivi hakkab laps kasutama kahesõnaperioodil. Käänete kasutamine ei pruugi sel hetkel olla produktiivne, sest laps võib olla käändevormid ära õppinud tervikomandamise käigus. (Argus 2004)

Laps hakkab kõige enam vigu tegema umbes teise eluaasta alguses, kui lapse keelekasutusse tekib ühe sõna mitu eri vormi. Lastele tekitab sellal raskusi kolmandavärteliste konsonandiga lõppevate sõnade moodustamine (nt *kahvel*, *number*). Laps peab selliste sõnade puhul vahetama ka lõpuhäälikut järjekorda. (Argus 2008b: 20)

Lapsed on õppinud enamasti enne kolmeaastaseks saamist eesti keele käänetest ainsuses ära 12 käänet (produktiivseid 11) ning mitmuses 5 (produktiivseid 2). Kohakäänded ilmnevad lapse kõnes järgnevalt: esmalt illatiiv ja allatiiv, siis inessiiv ja adessiiv, ning kuigi elatiivi vormi õpib laps ära ajaliselt hiljem kui teised käänded, muutub see lokatiivkäänetega (inessiiv ja adessiiv) produktiivseks samal ajal. Mitmuse käänete omandamise järjekord erineb ainsuse omadest. Mitmuse nimetav kääne muutub produktiivsemaks varem kui mitmuse partitiiv, isegi kui viimased omandatakse varem. Premorfoloogilises perioodis kasutavad lapsed mitmuse nimetava moodustamiseks ainult tüve, kuid protomorfoloogilises omandavad ka sufiksi *-d* kasutamise. (Argus 2009)

Hallap, Padrik ja Raudik (2014), kes keskendusid oma töös kakskeelsetele ja kõnearengu puudega lastele, leidsid, et partitiivi moodustamine on lastele raskem kui genitiivi moodustamine. 5-6-aastastele eakohase kõnega lastele ei valmistanud sise- ja väliskohakäänete vormide kasutamine raskusi, aga essiivi kasutamisel oli raskusi 3-

aastastel ning vähesel määral ka 5–6-aastastel eakohase kõnega ükskeelsetel lastel. (Hallap, Padrik, Raudik 2014)

1.4. Narratiivid

Laste varased jutustused on enamasti kogum lühikestest lausungitest, mis ei ole omavahel seotud. Et laps oleks võimeline jutustama teisele isikule sellest, mis toimus, kui viimast kohal polnud, on vaja, et laps võtaks arvesse kuulaja vähesed teadmised tegijatest, sündmuste toimumise ajast ja nende järjekorrast. Juba see on lapsele keeruline ülesanne, kuna ta peab teisiti viitama isikutele, kellest ta on juba rääkinud, kui nendele, kellest räägib esmakordselt. (Lieven 2006)

Informatsiooni laste teadmiste kohta erinevatest valdkondadest saab samuti narratiividega, kuna nendes avalduvad nii laste arusaamine maailmast kui kognitiivsed võimed asju ette planeerida. Jutustamisoskus näitab ka seda, kuidas laps arvestab kuulaja ja suhtlussituatsioonidega, nagu mainitud ka eelnevalt. (Leinonen, Letts, Smith 2002)

Töö põhineb kahel suulisel narratiivil: Gagarina jt (2008) poolt loodud testi “Loomalood” üks 6-osaline pildiseeria nimega “Linnupojad” (vt narratiivi näidisteksti lisast 2) ning lapse jutustus eelmisest nädalavahetusest (Tõugu, Tulviste, Suits 2014). Tõugu, Tulviste ja Suits on nädalavahetuse jutustuste analüüsimisel keskendunud suhtlusele ehk sellele, kellest ning millest räägitakse. Reili Arguse juhendamisel teeb hetkel oma doktoritööd Gagarina jt (2008) poolt loodud kuueosaliste pildiseeriade põhjal Andra Kütt. Seni pole teadaolevalt vastavaid materjale Eestis kasutatud.

Valitud narratiivid on metodoloogiliselt olulised selle poolest, et kõnet koguti vähestelt lastelt ning jutt, mida lapsed räägivad, on kõigil sarnane. Jutustusel “Linnupojad” on küllaltki selged piirid, sest lugu on ette antud ning lisaks on tegijad ja tegevused piiratud. Narratiividest saadav materjal on väga sarnane ning seetõttu on neid hea omavahel võrrelda. Kui laps jutustab oma nädalavahetusest, on tal võimalus rääkida sellest, mis teda ennast huvitab. Samas on laps sel juhul vabam ka oma teemade ja sõnade valikul, võib ise

ennast keele kasutamisel piirata ja jätta kasutamata sõnu ja vorme, mis on keerulisemad. Sel juhul pole teada kavatsetud jutustus, nagu see on olemas lindude narratiivis, ning tähelepanu peab pöörama üldisele sõnavara mitmekesisusele ja sõnade arvukusele.

2. Uurimisküsimused ja hüpoteesid

Töö eesmärk on analüüsida nii verbide kui noomenite vormimoodustamist. Lisaks vaatan, milliseid üldistusi lapsed lugude jutustamisel teevad. Eesmärgiks on kindlaks teha erinevate kasutatud sõnade arv, mitmes eri vormis sõnu moodustatakse ja milline on nimisõnade-pronoomenite vahekord mõlemas jutustuses.

Kogutud materjal võimaldab ka uurida, kas laste 2-aastaselt läbiviidud MacArthur-Batesi sõnavara testi tulemustel on seos morfoloogiliste oskustega, kui laps on 4-5-aastane. Järgnevalt esitan käesoleva töö uurimisküsimused ja hüpoteesid.

Uurimisküsimused

1. Milline narratiiv annab rohkem informatsiooni morfoloogilise produktiivsuse kohta: kas jutt nädalavahetusest või narratiiv pildiseeriast “Linnupojad”?
2. Kas lapse varajase sõnavara suurus ennustab sõnavaralist mitmekesisust 2-3 aastat hiljem?
3. Kas varajase sõnavara suuruse ning hilisemate morfoloogiliste vigade vahel on seos?
4. Kas lapsed teevad rohkem vigu nimisõnade või verbide moodustamisel?

Hüpoteesid

1. Narratiiv eelmisest nädalavahetusest annab rohkem informatsiooni morfoloogilise produktiivsuse kohta kui lapse jutustus pildiseeriast “Linnupojad”. Nädalavahetuse narratiivides on verbid produktiivsemad ning mitmekesisemad kui lindude narratiivis. Lindude narratiivides esineb rohkem nimisõnu.

2. Lapse varase sõnavara suurus on 3-4 aastat hiljem oleva sõnavara suurusega positiivses korrelatsioonis.
3. Varase sõnavara suurus ning hilisemate morfoloogiliste vigade esinemine on omavahel negatiivses korrelatsioonis.
4. Lapsed teevad nimisõnade moodustamisel rohkem vigu kui verbide moodustamisel.

3. Meetod

3.1. Valim

Valimi moodustasid 23 eesti keelt emakeelena kõnelevat 56–71-kuust last ($M=64,04$, $SD=4,80$), kelle kohta oli varasemalt kogutud Tartu Ülikoolis läbiviidud ECDI-II MacArthur-Batesi suhtlemise arengu testi abil normatiivandmeid. Sõnavara suuruse andmeid kogudes olid antud lapsed 21–26 kuu vanused ($M=22,96$, $SD=1,06$). Katseisikutest oli tüdrukuid 18, poisse 5. Ühendust võeti nende laste vanematega, kes andsid sõnavara andmete kogumisel nõusoleku hilisemates uuringutes osalemiseks. Kõigi laste kodune keel on eesti keel ning 5 last puutuvad lasteaias, mõne pereliikme või tuttavaga suheldes kokku ka mõne teise keelega (soome, inglise ja/või vene). Lapsed on pärit järgnevatest maakondadest: Tartumaa, Harjumaa, Põlvamaa, Jõgevamaa, Võrumaa, Pärnumaa, Valgamaa, Viljandimaa. Lisaks koguti laste kohta järgnevad taustandmed: vanemate ja/või nooremate õdede/vendade olemasolu; lapse vanus lasteaeda minnes, lasteaias veedetud aja hulk; vanemate vanus, amet, haridustase ning rahvus. Kaks lapsevanemat märkisid ankeete täites ära, et lapsel on olnud kõneprobleeme. Ühel juhul kadusid lapse kõnest sõimerühmaga liitudes häälikud l ja k , olukord normaliseerus logopeedi abiga, ning teine laps ei öelnud häälikut r ja rääkis lapsevanema sõnul liialt pudistades.

3.2. Vahendid ja protseduur

Andmete kogumine toimus lapse kodus või vanavanemate kodus, kus laps oli harjunud olema. Üks külastus kestis kuni üks tund, mille käigus alustati Reynelli kõnearengu testist, mida autor kasutab paralleelselt uurimistöö läbiviimiseks psühholoogias ning mille teatud osasid võetakse bakalaureusetöö tulemuste võrdlemisel arvesse. Lapsevanemale anti

alguses täita eelnevalt mainitud taustinformatsiooni küsimustik, välja arvatud ühel erandjuhul, kui taustinformatsioon küsiti hiljem. Laps ja testija viibisid testimise ajal teistest pereliikmetest eraldi ruumis. Mõne lapse puhul pidin tegema erandi, sest laps ei olnud veel uue inimesega kohanenud ning istus sellepärast ema süles või kõrval. Sel juhul oli emale selgitatud testimise eesmärgid ja instruktsioone, et ta last jutustamisel ei aitaks. Laps istus testijast alati vasakul käel, mis on tähtis Reynelli testis objektide vaatesuuna puhul, kuid pildiseeriast ja nädalavahetusest jutustamisel mitte.

Testimist alustati Reynelli testist, sest see on üles ehitatud nii, et algselt räägib testimissituatsioonis ainult testija ning alles siis laps, mis annab lapsele aega harjuda uudse olukorra ning inimesega. See annab eelise lindude pildiseeriast ning nädalavahetusest jutustamisel, kus laps peab tundma ennast vabalt selleks, et suuta võimalikult hästi antud ülesannet sooritada.

Uuringu läbiviimiseks kasutati jutustamisoskuse uurimiseks testist „Loomalood“ ühte kuueosalist pildiseeriat lindudest, mis on eestindatud Reili Arguse poolt (Gagarina jt 2012) ning viidi läbi meenutusvestlus eelmisest nädalavahetusest (Tõugu, Tulviste ja Suits 2014). Narratiivid lindistati diktofoniga ning transkribeeriti hiljem litereerimisprogrammiga Praat, kasutades Jeffersoni transkriptsiooni (Lisa 1), mis on kirja pandud suulise kõne uurimisrühma poolt (Transkriptsioonimärgid 2016).

Lindude pildiseeria järgi jutustamine toimus vastavalt juhendile, kus algselt anti lapsele valida kolme ümbriku vahel (kus lapse teadmata oli sees üks ja seesama lugu), mille eesmärk on tekitada lapses tunne, et testija ei tea samuti, milline lugu valitud ümbrikus on.

Lindude pildiseeria koosneb kuuest järjestikusest pildist. Esmalt vaatas laps tervet lugu ning seejärel juhendas testija teda jutustamiseks pilte kahe kaupa lahti tegema, kus esmalt on lahti kaks pilti, seejärel neli ning lõpuks terve seeria. Lapse enda jutustamise järel küsisin lapselt loost arusaamise küsimusi. Selle ülesande juures oli väga tähtis, et testija jälgiks lubatud abistavaid fraase ning ei segaks lapse jutustamist, sest ainult sel juhul on laste tulemused hästi võrreldavad.

Nädalavahetusest rääkimisel esitas testija alati lapsele küsimuse: „Mida sa emme-issiga laupäeval-pühapäeval kodus tegid?“. Kui laps ei vastanud küsimuse peale midagi, kasutati lühemaid variante nagu „Mida sa laupäeval-pühapäeval tegid?“, „Mida sa nädalavahetusel tegid?“ või „Kas sa tegid sel nädalavahetusel midagi? Mida sa tegid?“. Testija ülesanne oli anda lapsele positiivset tagasisidet ja küsida selliseid küsimusi, mis suunaksid last sündmusest detailsemalt rääkima. Vastused ja küsimused olid näiteks: „Ahahh!“, „Ahsoo!“, „Nii?“, „Tõesti?“, „Ja mis siis juhtus?“, „Miks?“, „Ja mida sa seejärel tegid?“ ning samuti lapse antud vastuste kordamine.

Laps jutustas enamasti oma nädalavahetusest seni, kuni ta ütles, et tal pole enam midagi rääkida. Sellele vaatamata küsis testija lapse nädalavahetuse tegevuste kohta edasi, kui talle tundus, et laps pole veel piisavalt rääkinud või laps tundus veel rääkimisaldis, aga ei suutnud kiiresti nädalavahetuse sündmusi meelde tuletada. Enamasti lisasid sel juhul lapsed oma nädalavahetuse kirjelduse hulka uusi tegevusi.

Oma nädalavahetusest rääkisid kõik lapsed peale ühe, mis tähendab, et nädalavahetuse juttude analüüsi võetakse 22 lapse transkriptsioonid.

4. Analüüs

Töö analüüsimisel keskendun kahele narratiivile ning jätan välja psühholoogia uurimistöö tarbeks tehtud Reynelli kõnearengu testi tulemused. Kõrvaleriala uurimistöös uurisin, kas sõnavara tulemused 2-aastaselt mõõdetuna ennustavad 4-5-aastaste laste jutustamisoskust. Oluline osa on teises töös ka kõnearengu testil, nimelt soovisin vaadata, kas Reynelli tulemused on narratiivide sõnavara mitmekesisusega positiivses korrelatsioonis. Lisaks vaatasin seda, kui hästi töötavad antud narratiivid lapse jutustamisoskuse mõõtmiseks ning kas need on omavahel positiivses korrelatsioonis. Uurimistöö keskendus Gagarina jt (2012) ja Tõugu, Tulviste ja Suits (2014) ette antud analüüsimise meetoditele, mis on pigem kognitiivset laadi. Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on vaadelda pigem lingvistilise süsteemi omandamist ning sellepärast jäävad kognitiivne analüüs ja Reynelli testi tulemused sellest tööst välja.

Bakalaureusetöö raames analüüsisin andmeid teistsugusest vaatenurgast. Eelkõige oli plaanis analüüsida laste keele leksikaalset varieeruvust, morfoloogilist produktiivsust ja sagedamini tehtavaid vigu nii nimisõnades kui verbides. Verbideks lugesin finiiitverbid ehk verbid, millel on pöördelõpp.

Analüüsimisel hindasin, kui palju sõnu lapsed üleüldiselt kasutasid, kui palju erinevaid sõnu kasutasid ühe objekti märkimiseks, kui palju eri vorme nad kasutasid ning milline on nimisõnade ja pronoomenite kasutuse vahekord. Omavahel võrdlesin Gagarina jt (2012) linnupoegade narratiivi ja nädalavahetusest jutustamise tulemusi. Verbide puhul vaatasin, milliseid pöördelõppe esines kõige sagedamini iga sõna kohta ning millised olid kõige produktiivsemad ehk tuumikverbid. Samamoodi uurisin, milliseid pöördelõppe lapsed kõige rohkem kasutasid ehk kui palju verbe oli näiteks kasutuses ainsuse esimeses pöördes.

Andmete analüüsimiseks transkribeeriti kogutud jutustused programmiga Praat Jeffersoni transkriptsioonisüsteemi. Edasi toimus analüüs programmiga Microsoft Excel 2010, kuhu sisestati erinevatesse tabelitesse lindude ning nädalavahetuse jutustuste finiiitverbid ja nimisõnad. Verbide puhul toodi välja järgnevad kategooriad: lausung, milles verb esines; lausungi seletus; abiverb *olime* nt *olime mänginud*; verb; seriaalverb ehk verb, millele eelnes sama pöördelõpuga tegusõna nt *läheb viib*; lemma; lõpu puudumine või olemasolu (lõpetamata verb, kuid nullmorfeemiga verbid siia alla ei kuulu); verbi aeg; kõneviis; isik; kõneliik; partitsiip; tegumood; pöördelõpp; liidepartikkel; verbis esinenud viga.

Nimisõnade hulka arvasin lisaks nimisõnadele ka pronoomenid ning numeraalid, sest nendel on samuti käändelised lõpud ning see näitab lapse vormimoodustuse arengut. Nimisõnade puhul olid kategooriateks lausung, seletus, sõna, lemma, isik ja arv, NP vorm, kääne, õige kääne, nimisõna moodustamisel esinenud viga, milline oli vea sisuline pool, millise veatüübiga oli tegu ning lisaks oli veel välja toodud vigane sõna. Üldiselt valiti analüüsi kõik nimisõnad, kuid komplekssete nimisõnafraaside puhul valiti analüüsi ainult peasõna, nt *oma kahe pojaga* – analüüsimiseks valiti ainult sõna *pojaga*.

Arvutati kokku laste pöörddevormide kasutamine eraldi erinevates verbides, pöörddevormide kasutamine iga lapse puhul kokku ning laste keskmiselt kasutatud erinevate pöörddevormide arv. Leidsin laste kasutatud verbide koguarvu iga pöörde kohta ning erinevate verbide arvu pöörete kohta.

Saadud arvude põhjal saab öelda lapsi eraldi ja koos vaadeldes: mitu erinevat nimisõna/verbi kasutati, mitu kasutust oli nimisõna/verbi kohta kokku, mitu käänet/pööret kasutati kokku, mitu erinevat käänet/pööret oli kasutuses. Verbide kasutuse kaudu sain ka sagedasemad verbid ning nendest veel omakorda produktiivsed verbid ehk need verbid, milles lapsed kasutavad palju erinevaid pöörideid.

5. Tulemused

Selles peatükis esitan tulemused uurimisküsimustes ja hüpoteesides toodud järjekorrast lähtuvalt. Töös esitatud korrelatsioonide leidmiseks kasutati statistikaprogrammi SPSS Statistics 20. Alustan tulemuste kirjeldamist üldistest andmetest. Tabelis 1 on välja toodud kõigi laste keskmiselt saadud tulemused mõlema narratiivi nimi- ja tegusõnades.

Tabel 1. **Laste keskmised tulemused narratiivides.**

		Linnud	Nädalavahetus
Verbid	Verbid kokku	15	35
	Lemmad kokku	10	14
	Erinevad pöördvormid	3	6
	Mitu verbi pöördelõpu kohta	1	1
Noomenid	Nimisõnad kokku	19	34
	NS lemmad	9	23
	Pronoomenid	4	20
	Erinevad käänded	5	7
	Mitu sõna keskmiselt käände kohta	1	2

Tabelist 1 näeme, et nädalavahetuse jutustuses on lapsed rohkem verbe kasutanud – 35, kuid lindude pildiseeriast jutustades on verbe 15. Verbi lemmade järgi on nädalavahetuses lapsed kasutanud keskmiselt 14 erinevat verbi ning lindude puhul 10 verbi. Erinevad pöördvormid tähistavad siin laste keskmiselt kasutatud erinevaid tegusõnavorme, kuhu kuuluvad isikulised tegusõnad, kus on konkreetne pöördelõpp, kui ka näiteks

impersonaalsed verbid (*tehti*). Pöördelõppude puhul on tegemist ainult isikuliste tegusõnadega. Nii nädalavahetuse kui lindude jutustuses on ühe pöördelõpu kohta kasutatud keskmiselt 1 tegusõna.

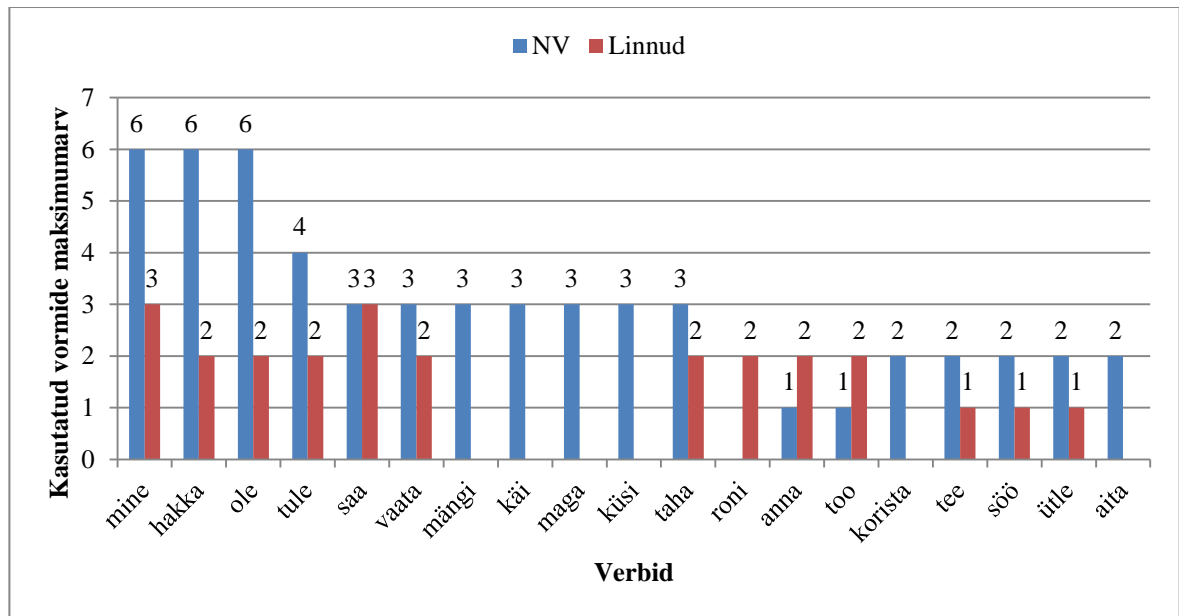
Nimisõnade puhul on nädalavahetuse ja lindude narratiivis kasutatud arv ligikaudne verbide koguarvuga, lindude jutus kasutati keskmiselt 19 ning nädalavahetuse jutustuses 34 nimisõna. Nimisõna lemmades on suurem varieerumine, sest lindude jutus on kasutatud erinevaid lemmasid 9, kuid nädalavahetuses on see arv tunduvalt suurem – 23. Keskmiselt kasutati lindude jutustuses 4 ning nädalavahetuse narratiivis 20 pronoomenit, mille hulka arvestati personaal-, refleksiiv-, indefiniit-, demonstratiiv- ja küsivad-siduvad pronoomenid. Lindude jutustuses kasutasid lapsed keskmiselt 5 erinevat käänet, nädalavahetuse puhul aga 7 erinevat käänet. Üht käänet kasutati lindude narratiivis keskmiselt ühe ning nädalavahetuse jutustuses kahe sõnaga.

Edasi vaatlen morfoloogilist produktiivsust ja mitmekesisust, mis oli töö peamiseks eesmärgiks.

5.1. Morfoloogiline produktiivsus ja mitmekesisus

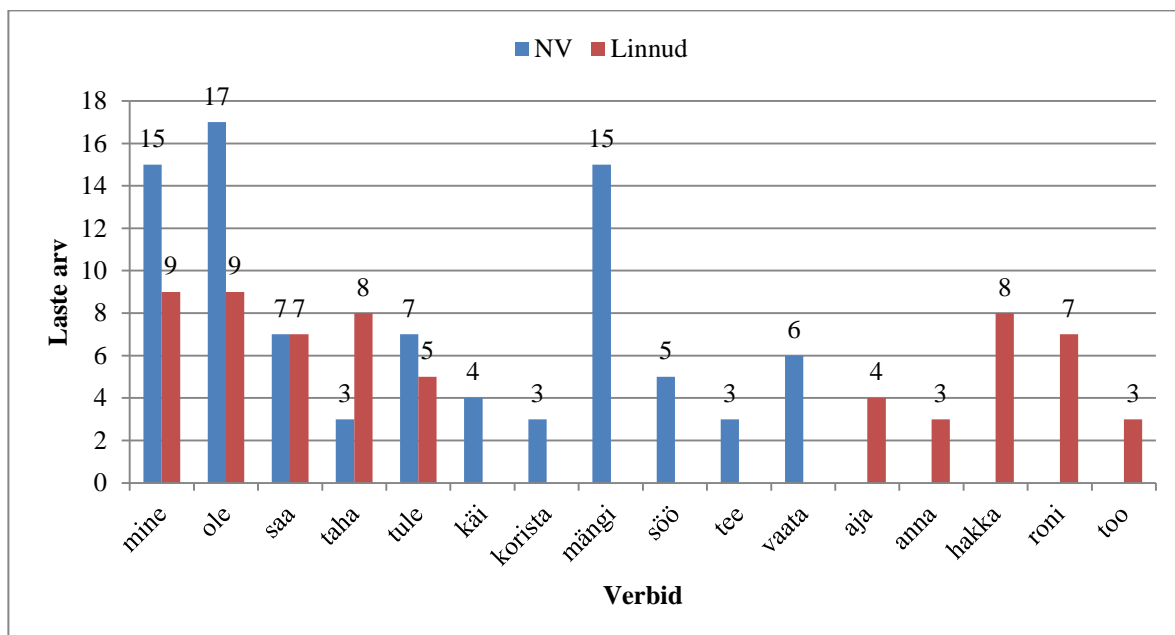
Järgnevalt kirjeldan laste tegusõnade produktiivsust mõlemas narratiivis. Selleks, et produktiivsust ja sõnade sagedust hinnata, valisin iga lapse kohta 5 kõige sagedasemat sõna ehk sõnad, mida laps kasutas kõige rohkem arv kordi. Püüti jälgida seda, et ühte verbi oleks kasutatud vähemalt kahel korral. Kui lapse kasutuses ühe või teise narratiivi puhul esines kokku aga vähem kui 5 sõna, võeti analüüsimiseks sisse kõik sõnad. See tähendab seda, et lapsel võis verbe analüüsimiseks kokku tulla näiteks 4. Kui kahte erinevat sõna oli kasutatud sama arv kordi ning 4 sagedasemat sõna oli juba valitud, lähtuti sõnade valikul ka sõnade produktiivsusest. Ehk kui ühe sõnaga oli erinevaid vorme rohkem kasutatud, kaasati analüüsimisse see verb. Kui aga produktiivsuse näitajad olid ka samad, siis valiti analüüsimisse rohkem kui 5 verbi.

Joonisel 1 on vertikaalsel teljel välja toodud kasutatud vormide maksimumarv, mis tähistab iga antud verbi puhul kõigi laste seast maksimaalset erinevate vormide kasutust ühes narratiivis.

Joonis 1. Tegusõnade produktiivsus mõlemas narratiivis verbivormide kasutuse põhjal.

Näeme, et nädalavahetuse narratiivis on kasutatud verbe erinevates vormides rohkem kui lindude jutustuses (vt joonist 1). Kõige produktiivsemad on verbid *mine*, *hakka*, *ole* (erinevaid vorme 6), *tule* (erinevaid vorme 4) ning *saa*, *vaata*, *mängi*, *käi*, *maga*, *küsi* ja *taha* (erinevaid vorme 3). Lindude jutustuses on produktiivsemad 3 erineva vormiga tegusõnad *mine*, *saa*, mis on mõlemas jutustuses kattuvalt produktiivsemad. Teised tegusõnad on vähem produktiivsed (vt joonist 1). Tegusõnade puhul annab morfoloogilise produktiivsuse kohta rohkem informatsiooni nädalavahetuse narratiiv.

Joonis 2. Laste kasutatud sagedased verbid lindude ja nädalavahetuse narratiivis.

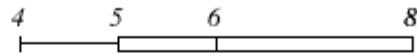
Laste sagedasemate verbide kasutus on välja toodud joonisel 2. Laste arv tähistab selles tabelis nende laste arvu, kelle sõnavaras oli konkreetne verb sagedane, mitte kõigi nende laste arvu, kelle sõnavaras mingi antud verb esines. Sagedasemate verbide valikut oli kirjeldatud eespool.

Joonisel 2 on välja toodud 5 verbi, mis on sagedased mõlemas jutustuses. Nendeks verbideks on *mine*, *ole*, *saa*, *taha* ning *tule*. Kõige sagedasemad verbid nädalavahetuse jutustuses olid *ole* (17 lapse sagedases kasutuses), *mine* ja *mängi* (15). Lindude narratiivi puhul olid sagedasemad verbid *mine* ja *ole* (9 lapse kasutuses) ning *taha* ja *hakka*. Ülejäänud verbid oli vähemate laste kasutuses sagedased (vt joonist 2).

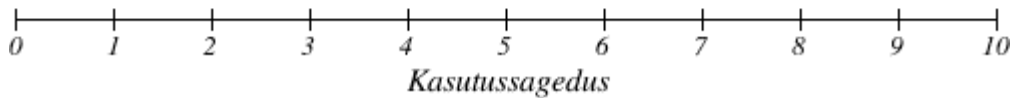
Järgnevatel joonistel 3–7 olen välja toonud mõlemas narratiivis esinenud sagedased tegusõnad, mis näitavad seda, kuidas lapsed verbi suhtes individuaalselt erinevad ehk milline on sõnade kasutuse varieeruvus ning verbe omavahel võrreldes näeme nende erinevusi. Joonistel on märgitud kasutussagedus, mis väljendab laste erinevusi antud verbi kasutamisel. Maksimaalne ja minimaalne kasutussagedus tähendab, et üks laps on

kasutanud teatud arvu kordi sama verbi, mille põhjal näemegi tegusõnade kasutamise varieeruvust.

mine NV

mine Linnud

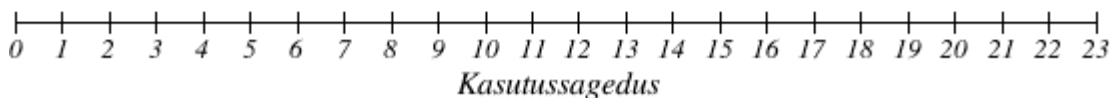
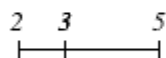
Joonis 3. Verbi *mine* kasutussagedus narratiivides.

Tegusõna *mine* erinevaid vorme on lapsed kasutanud nädalavahetusest jutustades keskmiselt (6 korda) ning maksimaalselt (5 kasutust) rohkem kui lindude narratiivis (maksimaalselt 5 korda), mida näeme jooniselt 3.

ole NV

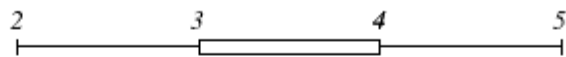
ole Linnud

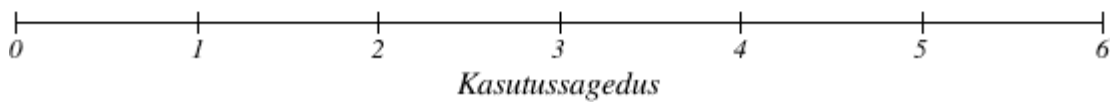
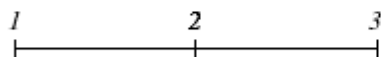
Joonis 4. Verbi *ole* kasutussagedus narratiivides.

Verbi *ole* kasutamine varieerub palju, sest nädalavahetuse jutustuses on kasutuse vahemikuks 2–22 korda, kuid lindude narratiivis on selleks 2–5 (vt joonist 4).

saa NV

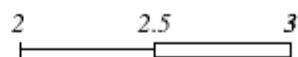
saa Linnud

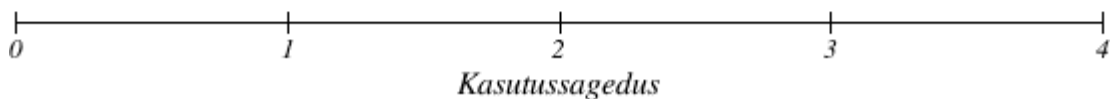
Joonis 5. Verbi *saa* kasutussagedus narratiivides.

Tegusõna *saa* kasutamine on välja toodud joonisel 5, kust näeme, et nädalavahetuse jutustuses kasutatakse verbi rohkem.

taha NV

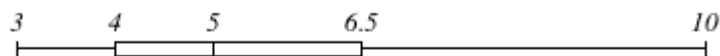
taha Linnud

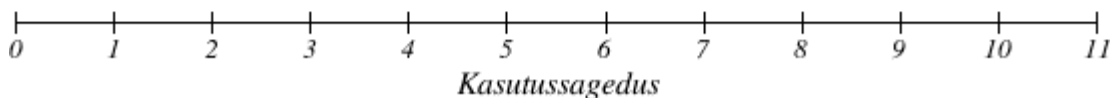
Joonis 6. Verbi *taha* kasutussagedus narratiivides.

Tegusõna *taha* erinevate vormide puhul näeme, et kasutusvahemikud on samad ehk lapsed on kasutanud mõlema narratiivi puhul verbi *taha* 2–3 korda (vt joonist 6).

tule NV

tule Linnud

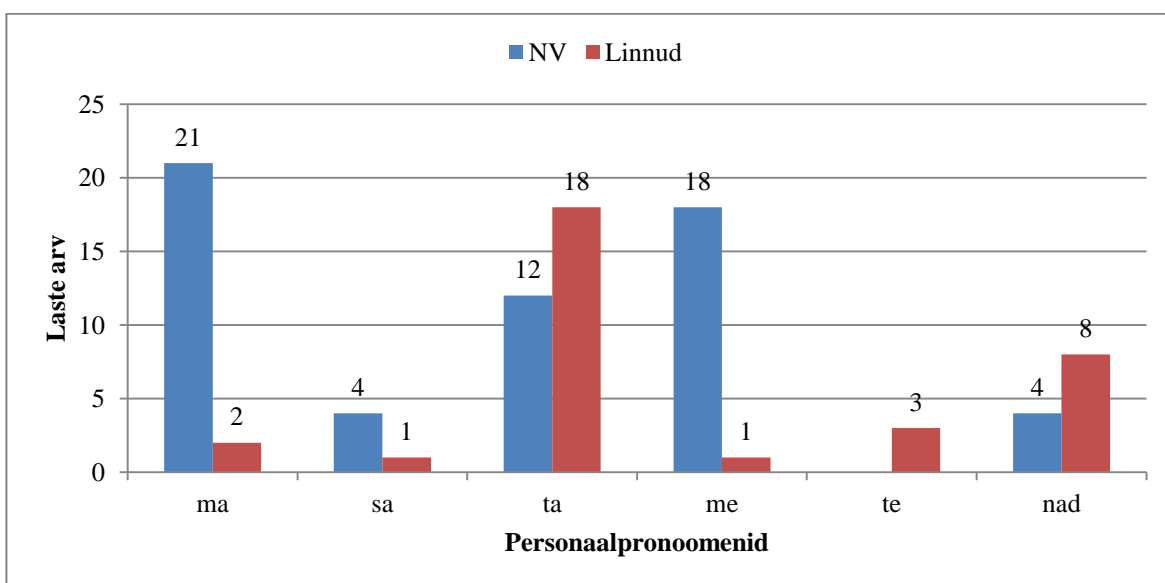
Joonis 7. Verbi *tule* kasutussagedus narratiivides.

Lapsed kasutasid verbi *tule* nädalavahetuse narratiivis maksimaalselt 10 korda ning lindude jutustuses 5 korda (vt joonist 7). Näeme, et nädalavahetuse jutustuses kasutati verbi *tule* keskmiselt 5 korda, kuid lindude narratiivis 3 korda.

Sagedasemate verbide kasutussageduste joonistelt näeme, et nädalavahetuse narratiivis varieerub laste tegusõnade rakendamine omavahel rohkem ning verbidest varieerusid kõige rohkem sõnad *ole* ja *tule*.

Töös vaadati ka pronoomenite produktiivsust. Asesõnu kasutasid lapsed oma jutustustes üsna palju. Kõige rohkem esines narratiivides personaalpronoomeneid ehk isikulisi asesõnu. Lisaks sellele kasutasid lapsed erinevaid demonstratiivpronoomeneid ehk näitavaid asesõnu, küsivaid-siduvaid asesõnu ehk interrogatiiv-relatiivpronoomeneid, refleksiivpronoomeneid ehk enesekohaseid asesõnu ning umbmäärased asesõnu ehk indefiniitpronoomeneid. Näitavatest asesõnadest olid laste narratiivides esindatud sõnad nagu *muu*, *muud*, *need*, *see* ja *teised*. Nädalavahetuse jutustuses esinesid näitavad asesõnad *muu*, *muud* ja *need*, lindude jutustuses sõna *teised* ning mõlemas narratiivis esines sõna *see*. Küsivatest-siduvatest asesõnadest kasutasid lapsed kahte asesõna: *kes* ja *mis*, mis esinesid mõlemas jutustuses. Enesekohastest asesõnadest kasutasid lapsed sõna *ise* ning umbmäärastest asesõnadest sõnu *keegi*, *kõik*, *miski* (esinesid nädalavahetuse jutustuses) ja *midagi* (esines lindude narratiivis).

Teised asesõnad peale pronoomenite olid väheproduktiivsed, mis tähendab seda, et lapsed kasutasid vähe erinevaid vorme ühe ja sama asesõna puhul. Kõige produktiivsem neist oli näitav asesõna *see*, millest oli moodustatud kõige rohkem erinevaid vorme (3 eri vormi). Ühtlasi kasutati seda sõna ka mõlemas narratiivis ning see oli sagedasim asesõna peale personaalpronoomenite, seda sõna kasutas kokku 13 last. Teiste pronoomenite vähese esinemissageduse ja produktiivsuse tõttu on joonistel 8 ja 9 näidatud ainult personaalpronoomenid.

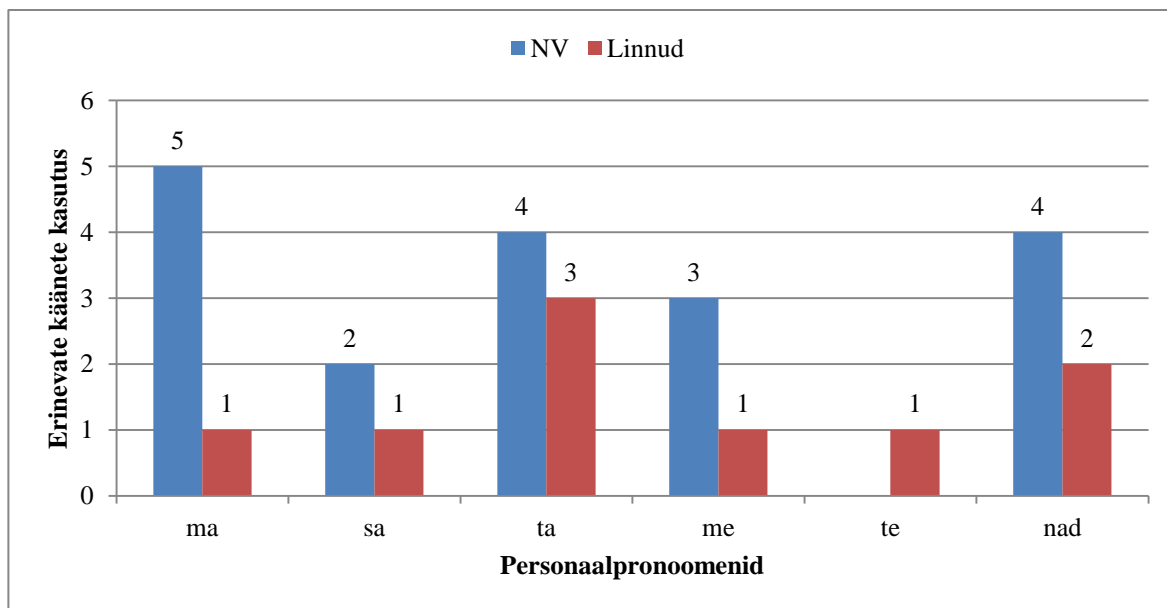

Joonis 8. Personaalpronoomenite sagedus linnude ja nädalavahetuse narratiivis.

Personaalpronoomenitest, mis on näidatud joonisel 8, on lapsed kõige rohkem kasutanud sõna *ma*. Seda kasutas kokku nädalavahetuse narratiivis 21 last. Lindude narratiivis kasutas asesõna *ma* vormi 2 last, kuigi lindude narratiivis jutustavad nad pildil olevatest teistest olenditest. Arvatavasti on nende pronoomenite puhul lapsed kasutanud ka otsekõnet. Sagedasemad olid veel asesõnad *ta* ja *me*. Lindude jutustuses esines pronoomen *ta* 18 lapse kasutuses ning nädalavahetuse narratiivis 12 lapse kasutuses. Pronoomenit *me* on nädalavahetuse jutustuses kasutanud 18 last ning lindude pildiseeriast rääkides 1 laps.

Ülejäänud isikulised asesõnad *sa*, *te* ja *nad* on vähem sagedased (vt joonist 8). Personaalpronoomenite kasutuse põhjal võib oletada, et lapsed rääkisid nädalavahetusest

jutustades rohkem endast ning sellest, kuidas nad koos kellegi teisega midagi tegid, mitte niivõrd teistest inimestest. Lapsed kasutasid isikulistest asesõnadest ainult lühikesi vorme, pikki paralleelvorme nt *mina*, *sina* ei kasutatud.

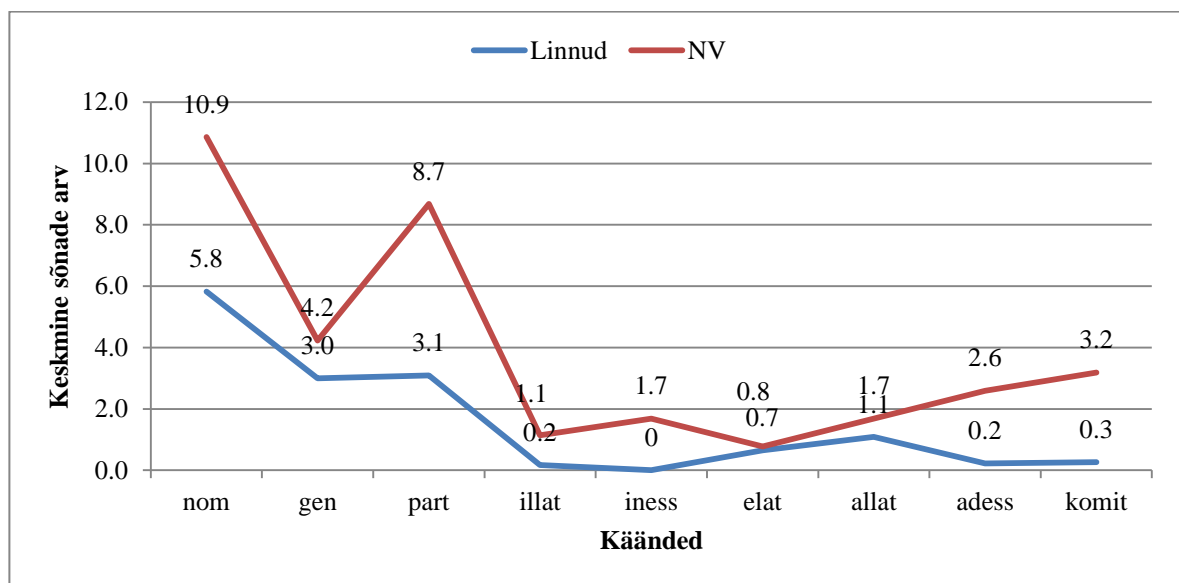
Joonis 9. Personaalpronoomenite produktiivsus nädalavahetuse ja lindude narratiivis.

Isikuliste asesõnade produktiivsus on välja toodud joonisel 9, kus erinevate käänete kasutus laste mõlemas narratiivis on näidatud erinevate personaalpronoomenite kaupa. Erinevate käänete kasutus tähistab seda, kui palju erinevaid vorme (*ma*, *mind*, *mulle* jne) kasutasid lapsed ühe asesõna puhul. Antud arvud joonisel 9 on maksimaalselt kasutatud eri käänded ühe pronoomeni kohta. See tähendab seda, et kui näiteks üks laps kasutas asesõna *ma* 5 erinevas vormis, siis teised lapsed ei pruukinud seda pronoomenit sama produktiivsena kasutada.

Kõige produktiivsem on pronoomenitest *ma*, mille puhul kasutati kõige rohkem 5 erinevat käänet ning mida kasutati nädalavahetuse jutustuses. Samuti on nädalavahetuse narratiivis produktiivsed asesõnad *ta* ja *nad*, mille puhul on lapsed kasutanud maksimaalselt 4 erinevat käänet. Pronoomenit *me* kasutati maksimaalselt 3 erineva käändega ning seda samuti nädalavahetuse narratiivis. Lindude narratiivi pronoomenid on vähem produktiivsed,

asesõna *ta* on kasutatud 3 erinevas vormis. Teisi, vähem produktiivseid isikulisi asesõnu näeb joonisel 9.

Verbide ja pronoomenite produktiivsusele lisaks vaatasin käänete produktiivsust. Lastel on juba päris varakult peamised käänded selged ning nad kasutavad neid produktiivselt. Antud töös võeti käänete analüüsimisel nii laste poolt ainsuses kui mitmuses kasutatud käänded kokku, et saada üldist ülevaadet käänete produktiivsusest.

Joonis 10. Käänete produktiivsus nädalavahetuse ja lindude narratiivis.

Nimisõnade analüüsimisel vaadati erinevate käänete kasutust lindude ja nädalavahetuse jutustuses. Joonisel 10 on välja toodud laste keskmine sõnade arv iga käände kohta, milles sõnu esines. Näeme, et lapsed kasutasid 14 käändest 9 käänet, välja jäid laste kasutusest ablatiiv, translatiiv, terminatiiv, essiiv ning abessiiv. Mõlema jutustuse põhjal olid kõige sagedamini kasutatud käänded nimetav ja osastav. Nädalavahetuse narratiivi puhul kasutati nimetava käändega keskmiselt 10,9 sõna ning osastava käändega 8,7. Lindude narratiivis kasutati nimetava käände puhul keskmiselt 5,8 sõna ning partitiivis 3,1. Omastavat käänet kasutati mõlema narratiivi puhul tähtsusest kolmanda käändena – nädalavahetuse jutustuses keskmiselt 4,2 sõna ja lindude narratiivis 3,0 sõna. Ülejäänud käändeid kasutati tunduvalt

vähem. Nädalavahetuse narratiivi puhul kasutati veel teistest rohkem adessiivi ja komitatiivi ning lindude jutustuse puhul omastavat käännet.

5.2. Varase sõnavara seos hilisema sõnavaraga

Hilisema sõnavara statistikuteks erinevates narratiivides valisin sõnade lemmade arvu nii verbides kui nimisõnades. Ehk kui laps kasutas sõna *lind* erinevaid vorme nagu *lind*, *linnu*, *lindu*, siis kuuluvad need kõik ühe lemma *lind* alla ning valitakse analüüsimisse ainult ühe korra. Lemmade all on niisiis erinevad lemmad. Lisaks liitsin ühte statistikusse nimisõnade ja verbide lemmad ning teise näitajasse tegusõnade ja nimisõnade kasutuse kokku. Nende näitajate vahel otsisin omavahelist korrelatsiooni ning kõigi näitajatega nii nädalavahetuse kui lindude jutustuses seost varase sõnavara ehk 2-aastaselt MacArthur-Batesi testiga saadud sõnavara tulemuste vahel.

Tabel 2. Nädalavahetuse ja lindude narratiivi statistikute seosed üksteise ja varajase sõnavaraga.

		Nädalavahetuse narratiiv				
		Verbide lemmad	NS lemmad	Verbid + NS lemmad	Verbid + NS kokku	Sõnavara
Lindude narratiiv	Verbide lemmad	0.27 (0.21)	0.24 (0.29)	0.23 (0.31)	0.20 (0.39)	-0.01 (0.97)
	NS lemmad	0.43 (0.04)	0.30 (0.18)	0.37 (0.09)	0.37 (0.09)	-0.02 (0.9)
	Verbid + NS lemmad	0.37 (0.09)	0.29 (0.19)	0.32 (0.14)	0.32 (0.15)	-0.03 (0.91)
	Verbid + NS kokku	0.29 (0.19)	0.15 (0.51)	0.19 (0.40)	0.15 (0.51)	-0.06 (0.78)
	Sõnavara	0.24 (0.27)	-0.21 (0.36)	-0.16 (0.49)	-0.12 (0.61)	-

Korrelatsioonanalüüsi abil saadud tulemused on esitatud tabelis 2, kus lahtrites on välja toodud korrelatsioonikordaja ehk Spearmani roo väärtus ning sulgudes standardhälve. Sellelt nähtub, et varasel sõnavaral ei ole varasemalt loetletud statistikutega statistiliselt olulist seost. Lisaks sellele on ainult nädalavahetuse verbide lemmad ning varane sõnavara

omavahel positiivses korrelatsioonis ($r = 0.24$, $p = 0.27$), kõik teised näitajad on varase sõnavaraga negatiivses mitteolulises korrelatsioonis. Nädalavahetuse ja lindude jutustuse näitajate omavahelisest võrdlusest selgub, et keskmine positiivne korrelatsioon ($r = 0.43$, $p = 0.04$) esineb nädalavahetuse verbide lemmade ja lindude nimisõnade lemmade vahel. Ühtlasi on antud seos ka statistiliselt oluline ning jääb usalduspiiridesse ($p < 0.05$). Ülejäänud näitajad on omavahel väikeses positiivses seoses, kuid ükski neist korrelatsioonidest ei ole statistiliselt oluline. Hüpotees, et varase sõnavara suurus oleks hilisema sõnavara suurusega positiivses korrelatsioonis, ei saanud kinnitust. Samas ei ole need mõõdikud (narratiivides kasutatud sõnad ning MacArthur-Batesi testis saadud sõnavara tulemused) võrreldavad, sest narratiivides ei kasuta laps kogu oma olemasolevat sõnavara, kuid lapsevanema poolt täidetud küsimustikus (kui laps oli 2-aastane) on eesmärgiks just kogu või suurema osa sõnavara kirjeldamine.

5.3. Varase sõnavara seos hilisemate vigade esinemisega

Varase sõnavara suuruse ning hilisemate morfoloogiliste vigade esinemise vahelise korrelatsiooni leidmiseks kasutasin Spearmani korrelatsioonanalüüsi. Varase sõnavara ja vigade esinemise vahel on nõrk negatiivne korrelatsioon ($r = -0.24$, $p = 0.27$), kuid see pole statistiliselt oluline. Laste 2-aastaselt saadud sõnavara tulemusi protsentiilides arvesse võttes oli seos veel väiksem ($r = -0.21$, $p = 0.35$). Protsentiilid on välja toodud Muru (2017) uurimistöös. Võib öelda, et hüpotees sai kinnitust osaliselt, sest seos varase sõnavara suuruse ja hilisemate morfoloogiliste vigade esinemise vahel on küll negatiivne, kuid see pole statistiliselt oluline. Lisaks tegi vigu väike osa lastest ning selle korrelatsiooni põhjal ei saa midagi üldist järeldada.

5.4. Narratiivides esinenud vead

Laste keelelised vead on heaks infoallikaks selle kohta, kuidas keel on tekkinud ning kuidas lapsed keelt omandavad. Lisaks sellele annavad need informatsiooni keeltevaheliste erinevuste kohta: millised aspektid keeles on lapsele raskemad ning mis on kiiresti õpitavad. Üheks töö eesmärgiks oli vaadata seda, milliseid morfoloogilisi vigu teevad

lapsed sagedamini ning lisaks seda, kas lapsed eksivad rohkem nimisõnade või verbide moodustamisel.

Analüüsi põhjal selgus, et vigu esines väga vähe (vt tabelit 3). Lastest tegi vigu 18 ning kokku esines neid 44 tükki. Narratiivis „Linnupojad“ esines lastel nimisõnades 15 morfoloogilist viga ning verbides 2 viga. Nädalavahetuse jutustuse puhul esines lastel nimisõnades 19 viga ja verbides 8 viga. Töö eesmärgiks oli vaadata, kas lapsed eksivad rohkem nimisõnade või verbide moodustamisel. Selle adekvaatsemaks hindamiseks võtsin arvesse laste verbide ja nimisõnade koguarvu mõlemas narratiivis. Narratiivis „Linnupojad“ kasutasid lapsed kokku 537 nimisõna ning 346 verbi, nädalavahetuse narratiivis 1185 nimisõna ning 767 verbi. Lindude narratiivi puhul moodustasid vead 2,8% kasutatud nimisõnadest ning 0,6% kasutatud verbidest. Nädalavahetuse narratiivis moodustasid vastavad vead 1,6% ja 1,0% sõnade koguarvust. Statistilise olulisuse kindlaks tegemiseks analüüsiti vigu hii-ruut testiga. Analüüsi käigus selgus, et verbide ja nimisõnade vaheline vigade esinemine ei ole statistiliselt olulisel määral erinev, hii-ruut-statistiku väärtuseks on 1,9 ($df=4$, $p=0.17$). Erinevused on protsentuaalselt väga väikesed ning hii-ruut testi põhjal pole erinevused statistiliselt olulised, mis tähendab, et antud hüpotees ei leidnud kinnitust. Laste vigade esinemine nimisõnades ja verbides ei erinenud olulisel määral, sest mõlemas oli tehtud vähe vigu.

Lisaks vigu kahe narratiivi alusel võrreldes, on töös vaadatud morfoloogiliste vigade esinemist ka veatüüpide järgi, mille vead on välja toodud tabelis 3. Sellest lähtuvalt on alapeatükina välja toodud vead veatüübi järgi: lõpuvead ja tüvevead, kus tabelis 3 esinevaid erinevaid vigu lahti seletatakse.

Tabel 3. Narratiivides esinenud vead veatüüpide järgi.

	Lõpuvead			Tüvevead	
Nimisõna	5	1	15	10	1 vale
d	üldistamist	topeltmarkeerimine	käändeviga	vormiviga	vorm
Verbid	3	1	-	4 vormiviga	2 muud
	pöördelõpu viga	topeltmarkeerimine			viga

5.4.1. Lõpuvead

Nimisõnades tegid lapsed lõpuvigu 21 korral. Nimisõnades esines näiteks 5 üldistusviga, kus lapsed eksisid osastava käände moodustamisel lõpumorfeemi kasutamisega (vt näiteid 1 ja 2). Nende näidete sõnad kuuluvad 2. käändkonda ning võtavad osastava käände lõpus endale nullmorfeemi ehk morfeemi *-t* sõna lõppu lisada ei tohi.

1) *linnukesed tahavad *emath (:ema)* – Linnud

Tegu on grammatilise lõpuveaga, kus laps on kasutanud osastavat käänet, kuid valet morfeemi. Sõna *ema* on teise käändkonna nimisõna, millele peaks osastava käände puhul liituma nullmorfeem.

2) *aga kass tahab *emat (:ema) alla teha* – Linnud

Näites 2 on tegemist grammatilise lõpuveaga, kus laps on kasutanud *t*-lõpuga partitiivi käände tunnust. Siin lauses esineb ka süntaktiline viga, kuid neid vigu siinses töös ei analüüsita.

Lapsed tegid nimisõnade kasutamisel 15 käändeviga. Esines 3 sellist viga, kus laps kasutas põhivormi asemel teist vormi (vt näidet 3). Näitelauses 3 on tegemist grammatilise lõpuveaga, kus on kasutatud nimetava käände asemel allatiivi. Lisaks sellele kasutati nominatiivi asemel osastavat ja omastavat käänet. Põhivormi ehk nominatiivi kasutati ühel

juhul omastava käände asendamiseks. Ülejäänud käändevead olid sellised, kus mingi vähem esineva vormi asemel kasutati teist vähem sageli esinevat vormi (vt näiteid 4, 5 ja 6). Näiteks on eksitud näite 5 puhul nii, et laps on kasutanud seestütleva asemel alaltütlevat käänat

3) *enne ei märganud emme ja *teistele (:teised) ültse midagi* – NV

Näites 3 on tegu on grammatilise lõpuveaga, kus laps on kasutanud nimetava käände asemel alaleütlevat käänat.

4) **kolma (:kolmandasse) *ämbri (:ämbrisse) mingi pool liitrit* – NV

Lausungis 4 esineb 2 viga. Laps on ära jätnud sõna *kolmandasse* lõpu ning kasutanud selle asemel ainult sõna *kolma*. Lisaks on laps teinud grammatilise lõpuvea, kui kasutanud valet vormi ehk sõna *ämbrisse* asemel sõna *ämbri*. Arvatavasti on laps kasutanud pika illatiivi asemel lühikest vormi, mida selle sõna puhul ei esine.

5) *siis juhtus niimodi et mina kukkusin *toolist (:toolilt) alla* – NV

Tegu on grammatilise lõpuveaga, kus laps on kasutanud ablatiivi asemel elatiivi.

6) *ja võttis *kassilt (:kassil) *saba (:sabast) kinni* – Linnud

Näitelauses 6 esineb kaks grammatilist lõpuviga, mõlema vea puhul on laps kasutanud valet vormi. Esimesel juhul on laps kasutanud adessiivi asemel ablatiivi ning teisel juhul elatiivi asemel genitiivi.

Lapsed tegid jutustades kaks topeltmarkeerimise viga, millest üks esines nädalavahetuse nimisõnas (vt näidet 7) ja teine nädalavahetuse verbis (vt näidet 8). Mitmuse moodustamisel tuleb sõnadele lisada pikemaid, rohkem morfeeme sisaldavaid lõppe, mille tõttu võivad lapsed eksida nende moodustamisel.

7) *noo mängisin *nukkudetega (:nukkudega)* – NV

Näites 7 on tegemist grammatilise lõpuveaga, kus lapse kasutatud vorm ei ole õige. Laps on kasutanud topeltmarkeerimist.

8) *sis ma *mängininud (:mänginud) – NV*

Tegu on grammatilise lõpuveaga, kus laps on kasutanud vormi *mänginud* asemel sõna *mängininud*. On võimalik, et laps tahtis morfeemiga *–ni* muuta lause negatiivseks ehk *Siis ma ei mänginud*.

Varasemast nimisõnade ja verbide vahelisest võrdlusest selgus, et lapsed tegid tegusõnu moodustades vähem vigu. Tegusõnade puhul tegid lapsed 3 pöördelõpuviga, mille üks variant on toodud näitelauses 9. Lisaks esines verbides topeltmarkeerimist, millest oli eelnevalt juba juttu (vt näidet 8).

9) *ema ja isa *oli (:olid) veel üleval – NV*

Tegu on grammatilise lõpuveaga, täpsemalt pöördelõpu veaga, kus laps on kasutanud mitmuse pöörde *olid* asemel 3. ainsuse pööret *oli*. Selle näite puhul on tegemist väga spetsiifilise süntaktilise kontekstiga, sest alus koosneb kahest eraldiseisvast ainsuses nimisõnast, mitte lihtsalt mitmuse nimisõnast nagu näiteks *vanemad*. On loomulik, et 4–5-aastased lapsed ei oska veel sellistel alustel vahet teha ning eksivad neis sagedamini.

5.4.2. Tüvevead

Nimisõnades esines kokku 11 tüveviga, millest 10 moodustasid tüvedes esinevad käändevead. Vormivead jagunesid kaheks: põhivormi asemel teiste vormide kasutamine ja teiste vormide asemel põhivormi kasutamine. Nominatiivi asemel kasutati teisi vorme 7 korral (vt näiteid 10 ja 11) ning vastupidiseid vigu esines kokku 3 (vt näiteid 12 ja 13). Neis näidetes arvestatakse vigu morfoloogiliste vigadena, kuigi tegelikult võivad mõned neist ka süntaktiliste (nt käändevaliku) vigade alla kuuluda. Selles töös käsitletakse morfoloogilisi vigu, seetõttu on need veanäited välja toodud siin. Üks laps oli ühe sõna puhul kasutanud ka valet vormi, mida ei saa käsitleda teise käändena.

10) *ja kass tahab neid *linnupojasi (:linnupoegi) ära süia* – Linnud

Tegemist on grammatilise tüveveaga, kus laps on kasutanud vormi *linnupoegi* asemel vormi *linnupojasi*.

11) **poedes (:poodides) käisime vanamaga* – NV

Näites 11 on tegu grammatilise tüveveaga, kus laps on kasutanud vormi *poodides* asemel vormi *poedes*.

12) *mängisin oma suure *õdega (:õega)– Mängisin oma suure õega.* – NV

Tegu on grammatilise tüveveaga, kus laps on kasutanud vormi *õega* asemel vormi *õdega*.

13) *aga kui mul sünnipäev oli eile sis me koristasime mu *tuba (:toa) ära* – NV

Näites 13 esineb grammatiline tüveviga, kus laps on kasutanud omastava asemel osastavat käänat.

Tegusõnades esines tüves tehtavaid vigu 6 korral. Verbide juures valisin põhivormiks *ma-*infinitiivi vormi, teised vormid siia alla ei kuulu. Kolm vigadest olid sellised, kus lapsed kasutasid põhivormi asemel teisi vorme (vt näiteid 14 ja 15) ning üks selline, kus laps kasutas teise vormi asemel põhivormi (vt näidet 16). Lisaks sellele tegid lapsed ka selliseid vigu, mis olid pigem semantilised vead (vt näiteid 17 ja 18).

14) *emme *loes (:luges) meile unejuttu* – NV

Laps on näites 14 kasutanud sõnavormi *luges* asemel vormi *loes* ning tegemist on grammatilise tüveveaga.

15) *ja sis mina *pidasin (:pidin) ka magama minema* – NV

Tegu on grammatilise tüveveaga, kus laps on kasutanud vormi *pidin* asemel vormi *pidasin*.

16) *ei tähtsat *tekinuki (:teinudki)* – NV

Näites 16 on laps teinud grammatilise tüvevea, kus vormi *teinudki* asemel on ta kasutanud vormi *teginudki*.

17) *ta *tahtsis (:tahtis) neid ära süia* – Linnud

Tegu on grammatilise tüveveaga, kus laps on kasutanud vormi *tahtis* asemel vormi *tahtsis*. Võimalik, et laps hakkas moodustama ainsuse 1. pööret, kuid muutis siis meelt ning lõpetas verbi ainsuse 3. pöörde tunnusega –s.

18) *ja koer *lammutab (:hammustab) tema saba* – Linnud

Näites 18 on tegemist semantilise veaga, sest laps on kasutanud sõna *hammustab* asemel sõna *lammutab*. Samas on mõlemad sõnad väga sarnased.

Lisaks tabelis 2 toodud vigadele oli narratiivis „Linnupojad“ ka kaks sellist viga, kus tegu oli tüve- ja lõpuveaga korraga. Mõlemas lauses kasutas laps sõnavormi *poegadele* asemel vormi *pojadedele*. Laps on kasutanud ainsuse nimetava põhivormi asemel ainsuse omastavat ning lisaks markeerinud topelt mitmuse morfeemiga –de.

Kokkuvõte

Vormimoodustuse areng on igas keeles erinev. Eesti keeles on see keeruline, sest verbide ja nimisõnade moodustamisel peab laps lisaks tüvele erinevate lõppude lisamisele selgeks saama ka astme- ja tüvevahelduse. Nimisõnade puhul peab laps kasutama erinevaid käändeid, mille moodustamine võib suuresti erineda ning tekitada lastel raskusi õige käände valimisel. See, kuidas lapsed vorme moodustavad ning milliseid vigu teevad, annab informatsiooni nende keeleoskuse taseme kohta.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli kirjeldada laste verbide ja nimisõnade vormimoodustamist, analüüsida neis esinevaid vigu, võrrelda omavahel töös kasutatud narratiive ning uurida seoseid laste varajase sõnavara ning hilisemate vigade esinemise ja hilisema sõnavaralise mitmekesisuse ehk varieeruvuse vahel.

Laste vormimoodustuse uurimiseks kasutati MAIN-i pildiseeriast jutustust „Linnupojad“ ning narratiivi laste eelmisest nädalavahetusest. Laste varase sõnavara tulemused on saadud autori uurimistöös (Muru 2017) kasutatud andmestikust. Erinevate seoste leidmiseks kasutati analüüsimisel statistikaprogrammi IBM SPSS Statistics 20.

Tulemustest selgub, et morfoloogilise produktiivsuse kohta annab rohkem informatsiooni nädalavahetuse narratiiv: nädalavahetuse verbides on lapsed kasutanud rohkem erinevaid vorme ühe verbi kohta kui lindude narratiivis kasutatud verbides. Nädalavahetuse narratiivides esineb rohkem erinevaid verbe ning nimisõnu. Leiti, et lindude narratiivi ei saa kasutada verbide ja nimisõnade esinemise omavaheliseks adekvaatseks võrdlemiseks, sest neid esineb väga vähe. Siiski leiti, et erinevaid nimisõnu oli lindude narratiivis vähem kui

nädalavahetuse jutustuses. Nädalavahetuse narratiiv näitab rohkem sõnade produktiivsust, kuid samas pole lapsi selle põhjal kerge võrrelda.

Lapse varajase sõnavara suuruse ning 3–4 aastat hilisema sõnavara suuruse vahel ei leitud statistiliselt olulisi seoseid. Positiivne korrelatsioon leiti ainult nädalavahetuse verbide lemmade ja varase sõnavara vahel ($r = 0.24$, $p = 0.27$), kuid see pole statistiliselt oluline. Samas leiti analüüsides keskmine seos lindude nimisõnade lemmade ning nädalavahetuse verbide lemmade vahel ($r = 0.43$, $p = 0.04$), mis viitab sellele, et lapsed jutustavad mõlemas narratiivis ühtlaselt.

Laste varajase sõnavara suuruse ning hilisemate morfoloogiliste vigade esinemise vahel leiti negatiivne suhe, kuid see pole samuti statistiliselt oluline ($r = -0.24$, $p = 0.27$). Vigu laste vormimoodustamisel esines üldiselt vähe. Lapsed tegid nimisõnade moodustamisel protsentuaalselt mõnevõrra rohkem vigu, kuid see erinevus polnud statistiliselt oluline ($p = 0.17$).

Kaks narratiivi annavad laste keelekasutuse kohta erinevat, kuid kasulikku informatsiooni. MAIN-i lindude pildiseeria annab hea võimaluse võrrelda lapsi omavahel, kuid nädalavahetuse narratiiv annab parema võimaluse laste produktiivsemate vormide uurimiseks. Töö annab oma panuse eestikeelsete laste vormimoodustuse kasutamise uurimisse.

Kirjandus

- Ambridge, Ben, Elena V. M. Lieven 2011.** Child Language Acquisition: Contrasting theoretical approaches. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Argus, Reili 2004.** Eesti keele käändesüsteemi omandamine: esimestest sõnadest miniparadigmadeni. Mati Erelt, Maria-Maren Sepper (Toim.). Emakeele Seltsi aastaraamat (23–48). Tallinn: Emakeele Seltsi aastaraamat.
- Argus, Reili 2008a.** Eesti keele muitemorfoloogia omandamine. (Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Argus, Reili 2008b.** Kuidas eesti laps vormimoodustuse omandab. Oma Keel, 1, 16–26.
- Argus, Reili 2009.** The Early Development of Case and Number in Estonian. In: Maria D. Voeikova, Ursula Stephany (Ed.). Development of Nominal Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective. (111–152). Berlin: Mouton De Gruyter. (Studies on Language Acquisition; 30).
- Argus, Reili; Helen Kõrgesaar 2014.** Sõnaliigid eesti lapse kõnes ja lapsele suunatud kõnes. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 10, 37–53, 10.5128/ERYa10.03.
- Dressler, Wolfgang. U., Annemarie Karpf 1995.** The theoretical relevance of pre- and proto morphology in language acquisition. In G. Booij, J. van Marle (Eds.), Yearbook of morphology 1994. Springer, 99–122.
- EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007.** Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- Gagarina, N., Klop, D., Kunnari, S., Tantele, K., Välimaa, T., Balciuniene, I., Bohnacker, U., Walters, J. 2012.** MAIN: Multilingual Assessment Instrument for Narratives. © ZAS Papers in Linguistics, 56.
- Hallap, Merit, Marika Padrik, Signe Raudik 2014.** Käänevormide kasutusoskus eakohase arenguga vene-eesti kakskeelsetel ning spetsiifilise kõnearengu puudega ükskeelsetel lastel. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 73–90.
- Heina, Maarja 2011.** Käänevormide kasutamine ja mõistmine spetsiifilise kõnearengupuudega lastel. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Kaalep, Heiki-Jaan 2012.** Käänamissüsteemi seaduspärasused. Keel ja Kirjandus, 6, 418–449.
- Küntay, Aylin, Dan I. Slobin 1996.** Listening to a Turkish Mother: Some Puzzles for Acquisition. In D. I. Slobin, J. Gerhardt, A. Kyratzis, & J. Guo, (Eds.), Social Interaction, Social Context, and Language: Essays in Honor of Susan Ervin-Tripp (pp. 265–286). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lieven, Elena V. M. 2006.** Language development: an overview. The Encyclopedia of Language and Linguistics, 2nd edition. Vol.6. Amsterdam: Elsevier Science, 376–391.
- Leinonen, Eeva, Carolyn Letts, Benita R. Smith 2002.** Narratives and story telling. Children`s Pragmatic Communication Difficulties. London; Philadelphia: Whurr, 92–125.
- Marcus, Gary F., Steven Pinker, Micael Ullman, Michelle Hollander, T. John Rosen, Fei Xu 1992.** Overregularization in Language Acquisition. Monographs of the Society for Research in Child Development, Vol. 57, No. 4.
- Muru, Merilyn 2017.** Varane sõnavara ja hilisemad lingvistilised võimed. Uurimistöö. Tartu Ülikool. Psühholoogia Instituut.

- Peebo, Jaak 1997.** Eesti keele muutkonnad. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 5.
- Rice, Mabel 2010.** Mean Length of Utterance Levels in 6-Month Intervals for Children 3 to 9 Years with and without Language Impairments. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, April 2010, Vol. 53(2), 333–349.
- Räsänen, Sanna H. M., Ben Ambridge, Julian M. Pine 2016.** An Elicited-Production Study of Inflectional Verb Morphology in Child Finnish. *Cogn Sci*, 40: 1704–1738.
- Salasoo, Tiit 1995.** Morfoloogiliste tunnuste esmakasutus ühe lapse keeles. – *Keel ja Kirjandus*, 8, 410–418.
- Slobin, Dan Isaac 1985.** Crosslinguistic evidence for the language-making capacity. – D. I. Slobin (ed). *The Crosslinguistic Study of Language Acquisition*. Vol. 2. Theoretical Issues. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1157–1256.
- Smoczyńska, Magdalena 1985.** The acquisition of Polish. In: D.I. Slobin (Ed.), *The crosslinguistic study of language acquisition*. Vol.1. Hillsdale, N.J.: Erlbaum, 595–686.
- Tomasello, Michael 2003.** *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Transkriptsioonimärgid.** Tartu Ülikooli arvutilingvistika uurimisrühma koduleht.
Kasutatud 26.12.2016 <http://www.cl.ut.ee/suuline/Transk.php>
- Tõugu, Pirko, Tiia Tulviste, Kristi Suits 2014.** Gender differences in the content of preschool children's recollections: A longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development*, 38(6), 563–569.
- Vihman, Marilyn M., Maigi Vija 2006.** The acquisition of verbal inflection in Estonian. *The Acquisition of Verbs and their Grammar: The Effect of Particular Languages: Acquisition of Verb Grammar and Verb Arguments*; ZAS Berlin; 15.-17.

November 2001. Ed. N. Gagarina, I. Gülzow Springer, 263–295. (Studies in Theoretical Psycholinguistics; 33).

Viks, Ülle 2000. Eesti keele avatud morfoloogiamudel. T. Hennoste (Toim.). Arvutuslingvistikalt inimesele (9–36). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. (Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised; 1).

Xanthos, Aris, Sabine Laaha, Steven Gillis, Ursula Stephany, Ayhan Aksu-Koç, Anastasia Christofidou, Natalia Gagarina, Gordana Hrzica, F. Nihan Ketrez, Marianne Kilani-Schoch, Katharina Korecky-Kröll, Melita Kovac'evic', Klaus Laalo, Marijan Palmovic', Barbara Pfeiler, Maria D. Voeikova, Wolfgang U. Dressler 2011. On the role of morphological richness in the early development of noun and verb inflection. *First Language* 31(4). 461–479.

Summary. Morphology of 4 to 5-year-old Estonian children

The acquisition of morphological productivity varies between languages. It is complex in Estonian because children have to learn how to form gradation and stems in addition to different endings. Using nouns requires inflections, which may differ and make it difficult for children to use the right cases. Production of the right grammatical forms and errors made in forms give us information about children's language knowledge and skills.

The purpose of this study was to describe verb and noun acquisition and analyze errors in children's word usage. In addition, this thesis examined differences between spoken narratives analysed in the study and examine associations between children's early vocabulary and the occurrence of later errors. The study also investigated whether there is an association between children's early vocabulary and later variety in vocabulary.

A narrative called Baby Birds and children's personal narratives about their last weekend were used to study children's form production. The results of children's early vocabulary was used from the author's research paper (Muru 2017). Statistics program SPSS Statistics 20 was used to examine different correlations used in this thesis.

Results indicate that personal narratives about the children's weekend give more information about productivity of morphology. Verbs are used in the personal story in more various forms than verbs used in the birds story. The personal story contains greater variety of verbs and nouns. The difference between noun and verb occurrence was not great, but the variety of nouns was smaller than in children's personal narratives.

No significant association was found between children's early vocabulary size and vocabulary size 3 to 4 years later. A positive relationship was found between verb lemmas

used in the personal story and early vocabulary size ($r = 0.24$, $p = 0.27$), but it was statistically insignificant. However, the results indicate that there is a positive relationship between noun lemmas used in the birds story and verb lemmas used in the personal narrative ($r = 0.43$, $p = 0.04$). This shows that storytelling is balanced in both narratives.

A negative relationship was found between children's early vocabulary size and later error occurrence in morphology ($r = -0.24$, $p = 0.27$), but it is insignificant. Generally children made few errors in the formation of different forms. Children made somewhat more errors in noun morphology, but it was statistically insignificant ($p = 0.17$).

Different but useful information is gathered using each of these narratives. Narrative Baby Birds from MAIN is excellent for distinguishing and comparing children, but the personal narrative about the children's weekend gives researchers a better opportunity to investigate productivity of forms. This thesis is a contribution to research on Estonian children's verb and noun production and usage.

Lisad

Lisa 1. Jeffersoni transkriptsioonisüsteem

Litereerimise protsess Jeffersoni transkriptsioonisüsteemiga

Info ruumiline korrastamine

- kõnevoorud on korrastatud vertikaalselt, mis tähendab, et eri voorude tekst paikneb üksteise all vastavalt kõnevoorude algamise järjekorrale;
- osalised osutatakse iga kõnevooru alguses.
- lausungid ja lisainfo on paigutatud jooksva tekstina ja vaheldumisi.

Kirjelduse tüüp ja tasand

1. Sõnad

1.1. Sõnade ülesmärkimiseks kasutatakse kuuldeortograafiat:

- kirjakeeles olemas olevad sõnad, mille hääldus ka vastab kirjakeele tüüphääldusele/normidele kirjutatakse üles vastavalt kirjakeele ortograafiale;
- kirjakeeles olemas olevad sõnad, mille hääldus ei vasta kirjakeele hääldusviisile ja sõnad, millel kanooniline ortograafia puudub, kirjutatakse üles vastavalt hääldusele: *sis*, *vä*, *nimodi*, *kule*, *ota*, *tegelt*, *öheksa*, *miiajms*;
- *g*, *b*, *d* võõrsõnade alguses kirjutatakse vastavalt kirjaäbil, st *g*, *b*, *d* abil;
- võõrsõnades märgitakse rõhuline silp pika vokaali või konsonandiga: *Ta`maara*, *Kar`paatov*;
- mittekirjakeelsed liitsõnad kirjutatakse kokku: *onju*, *nojah*, *eksole*;
- lahku hääldatud liitsõnad kirjutatakse lahku: *sünni päev*;
- pealkirjad ja nimed märgitakse samade reeglite järgi nagu muudki sõnad. Nende alguses on suurtäht. Muid nimeortograafia erivõtteid (jutumärke) ei kasutata.

- arvud tuleb sõnadega välja kirjutada vastavalt hääldusele: *kakskend=kaks, kaeksada=kolgend=öeksa*.

1.2. Lisaks on rühm interjektsioone ja üneeme, mille jaoks on loodud transkriptsioonis oma ortograafia.

Siin on kaks rühma nähtusi, mille probleemid osalt kattuvad. Nimelt on loodud eraldi ortograafia üneemidele ehk funktsionaalsetele häälightsustele. Teiseks aga on oluline eristada kahte üneemide ja interjektsioonide rühma, mis oma häälduselt võivad olla samasugused, kuid on funktsioonilt erinevad. Esimene on rühm, mis paikneb kõneleja teksti sees ja teine on tagasiside rühm. Tekstisisesed üneemid:

- üneemid märgitakse tavaliselt kahekordse tähega: *aa, ee, õõ*;
- lühike üneem märgitakse ühekordse tähega: *a, e, õ*;
- pikem üneem märgitakse kahekordse tähega, millele järgneb venituse märk *ee*-, *aa*-. Eriti pika üneemi puhul lisatakse veel kommentaar üneemi järel (*(eriti pikk)*);
- kinnise suuga hääldatud nasaalne üneem, mis on edasilükkaja monoloogis, kirjutatakse: *mm*.

Tagasisidesõnad ja tagasisideüneemid:

- tagasiside jaatussõna märgitakse kahe *aa*-ga: *jaa*;
- kinnise suuga hääldatud jaatusüneem märgitakse: *mhmh, mh*;
- pikemalt hääldatud jaatusüneemis kasutatakse topelttähte: *mmhm*;
- lahtise suuga hääldatud jaatusüneem märgitakse: *õhõh, ähäh*;
- kinnise suuga hääldatud eitusüneem märgitakse: *mqm*;
- lahtise suuga hääldatud eitusüneem märgitakse: *õqõ* või *äqä*;
- nasaalne tagasisideüneem kirjutatakse: *mmh* või *mh* (vajaduses lisatakse kommentaar);
- eripärase tähendusega (mitteneutraalsed) tagasisided märgitakse vastavalt hääldusele ja lisatakse kommentaar (*(kahtlevalt, ebalevalt)*).

2. Liigendusüksused ehk tooni liikumine

Kõnevool jagatakse intonatsioonilisteks üksusteks, mitte grammatilisteks üksusteks. Selliseid põhiüksusi on kaks:

- üksus, mida võib nimetada lausungiks. Selle lõpus on selgelt langev intonatsioon, mis osutab lõpetatust. Seda märgitakse punktiga;

- lausungid jagunevad intonatsiooniliselt osadeks, mille lõpus intonatsioon langeb, kuid vähem kui lausungi lõpus (poollangev intonatsioon). Selline intonatsioon osutab, et tegu on piiriga, kuid üksus ei lõpe. Seda osutatakse komaga.
- lisaks kasutatakse tõusva intonatsiooniga lõppeva üksuse lõpus küsimärki. NB! Küsimärk ei tähista küsimust!
- Tasase intonatsiooni korral ei kasutata mingit märki.
- lausungi algust eraldi ei märgita, st lausungid algavad väikese tähega.
- üksinda lausungit moodustavate tagasisideüneemide puhul kasutatakse neutraalse (tavaliselt tasase) häälduse märkimiseks ilma punktita üneemi (*mhmh*). Märke tagasisideüksuse lõpus kasutatakse üksnes eriti selge intonatsioonilise muutuse korral (*mhmh.* ; *mhmh?*).

3. Pausid

(.) - mikropaus: 0,2 sekundit või lühem

(...) - mikropausist pikem paus

(1.2) - pausi pikkus sekundites

Pause võib märkida kahel viisil: ilma mõõtmata osutatakse vaid pauside jaotus mikropausideks ja pikemateks pausideks. Mõõtes osutatakse pauside pikkus sekundites. Mikropausi pikkuseks on 0.2 sekundit.

4. Kõne prosoodilised ja paralingvistilised omadused

4.1. Rõhk ja intonatsioonitõus

Lausungite sees tuuakse välja rõhulised sõnad. Siin on meil kasutusel kaks märki. Varem oleme kasutanud sõna allajoonimist, kuid see ei olnud kõige parem lahendus transkriptsiooni arvutianalüüsiks kohandamisel. Seetõttu on arvuti tarvis asendatud allajoonimine märgiga ` sõna või silbi ees.

- rõhulise sõna ees *`kohe*

- liitsõnas rõhulise sõnaosa ees *`sünnipäev / sünni`päev*

- võõrsõnades rõhulise silbi ees *ho`tell, ekskurs`joon*

- ebatavalise rõhulise silbi ees *tingi`mata, näge`mist*

NB! Ühes litereeringus tuleb kasutada ainult üht liiki ülakoma! txt-failides kasutame ainult `.

4.2. Kõnetempo ja hääle tugevus

>.....< - (sissepoole osutavad nooled) kiirendatud lõik

<.....> - (väljapoole osutavad nooled) aeglustatud lõik

..... - muust kõnest vaiksem lõik

AHA - (suurtähed) hääle kõvendamine

Hääle muutused osutatakse ainult siis, kui kõneleja ise muudab kõne tempot või tugevust.

NB! Ei kasutata nt siis, kui

- kõne on vaiksem seetõttu, et kõneleja liikus mikrofonist liiga kaugele

- ühe osaleja kogu kõnetempo on teiste tempost kiirem või aeglasem

4.3. Köhatused

- kommunikatiivne köhatuse märgitakse: *khm*;
- mittekommunikatiivne köhatuse/köha märgitakse kommentaariga ((*köhib*)).

4.4. Venitused

- häälikute venitused märgitakse kooloniga venitatud hääliku järel: *t:ere päevast, ma:terjalid*;
- häälikute kvaliteeti eraldi ei osutata: märgitakse näiteks *j:ah*, kuigi hääldus on *i:jah*;
- venituse pikkus osutatakse vajadusel kommentaariga sõna järel ((*väga pikk*));
- kommentaarina lisatakse vajadusel venituse järele topeltsulgudesse venituse funktsioon ((*ajavõitmine/mõtlemine/takerdumine teksti tegemisel*)).

4.5.

Naer

Naer jaguneb lahtise suuga ja kinnise suuga naeruks:

- lahtise suuga naer (lagistamine) märgitakse: *hehe*;
- kinnise suuga naer (mügistamine) märgitakse: *mhemhe*.

Lühikesed naeruturtsatused: *he, heh, mhe, mheh*.

Naeru pikkus ja naeru tähendus osutatakse vajadusel kommentaariga naeru järel ((*lõbus, parastav, kurb, kohmetu*))

Lisaks kasutatakse järgmisi märke:

s(h)õna - (sulgudes olev *h* sõna sees) sõna on lausunud naerdes;

\$.....\$ - naerva häälega öeldud sõna või pikem lõik, kuid mitte tõeline naer.

4.6. Jäljendamine ja aktsent

- hääletooni või hääle kvaliteedi muutumine (nt kellegi teise kõne jäljendamine, kirjutatud teksti lugemine, eestlaste poolt võõrkeele imiteerimine) paigutatakse jäljendamismärkide vahele: @.....@. Lisada võib kommentaari, nt ((*pedagoogilise tooniga*)); ((*kurvalt*)); ((*vihaseks*)).

NB see on toonimuutuste märk. Kui nt teksti ette lugedes kõneleja toon ei muutu, siis seda märki ei kasutata, vaid osutatakse kõne muutus kommentaariga, nt ((*loeb*)).

- muulaste räägitud eesti keel kirjutatakse üles häälduspäraselt ja paigutatakse aktsenti osutavate märkide vahele: £.....£.
- lauldud tekstiosa ümber lisatakse märgid ㄣㄣ
- vinguva hääletooniga öeldut märgitakse nii: %.....%

- hakitud kõne märkimine #.....#
- loetlemine/loetelu &.....&

4.7.

Sissehingamine

Märgitakse ära häälekas sissehingamine ja osutatakse seda, kui mingi osa tekstist on esitatud sisse hingates:

.hhh - häälekas sissehingamine (üks h-täht vastab 0,1 sekundile)
 .jaa - (punkt sõna ees) sõna on lausutud sisse hingates (kui mitu sõna järjest lausutakse sisse hingates, siis panna punkt iga sõna ette: .tipa .tapa .tipa .tapa)
 .nff - nuuksumine
 .nhh - ninaga tõmbamine sissepoole

4.8. Väljahingamine

- sõna lõpul olev tugev väljahingamine ja õhkamine märgitakse =h abil: tule=h, tule=hh
- vajadusel lisatakse kommentaar: ei tea=hh ((ohates)).

4.9. Kokutused ja silphaaval hääldamine

- kokutused ja silphaaval hääldamine märgitakse sidekriipsuga: k-k-k-kui, tu-le-ma

4.10. Pooleli jäänud ja kokkuhääldatud sõnad

- sõna poolelijäämine osutatakse sidekriipsuga poolelijäänud sõnaosa järel: si-;
- kokkuhääldatud eraldi sõnad seotakse võrdusmärgiga: tulin=ja.

5. Pealerääkimised ja haakumised

Tüüpiliselt vahetatakse kõnevoore sujuvalt, st üks kõneleja lõpetab ja teine alustab selle järel. Seda eraldi ei märgita. Sellest on võimalikud kahe suunalised kalded. Üks kalle on paus kõnevoorude vahel, teine kalle on selline, kus järgmise voo kõneleja haagib oma voo väga tihedalt eelkõneleja voo sappa või alustab oma voo juba enne partneri kõne lõppu. Pausid osutatakse pausimärkidega, haakimine ja pealerääkimine osutatakse järgmiselt:

[- pealerääkimise algus

] - pealerääkimise lõpp

= - kaks iseseisvat üksust on hääldatud kokku

M: * tondid * =

T: =´kummitused e ´tegellikuses ja ´väljamõeldisena.

Pealerääkimised tuleb märkida mõlema osaleja tekstis ning tabeldusmärkidega (mitte tühikute reaga!) enamvähem kohakuti ajada.

V: .hh ahaa et sõidad minu juurest ´läbi võtad [sel-]

H: [võt-] võtan sul selle ´massina ´ära.

A: ma tahtsin [seekord] veel natuke rohkem gram´matikat teha.

B: [mhmh]

6. Ebaselgused

Igasuguses transkriptsioonis jääb alati midagi ebaselgeks, st transkribeerija ei suuda otsustada, millega on tegu. Ebaselgused osutatakse järgmiselt:

{ või } - loogeliste sulgude sees on halvasti kuulnud tekstilõik või kõneleja nimi

{ - } - ebaselgeks jäänud sõna või kõneleja

{ --- } - pikem ebaselgeks jäänud lõik

Siin on meie transkriptsiooni erinevus klassikalisest märgistikust selles, et ebaselgeks jäänud osad on pandud loogelistesse sulgudesse, mitte ümarsulgudesse. Selle põhjuseks on arvutianalüüsi nõuded.

7. Kommentaarid

Mingid nähtused jäävad transkriptsioonis alati ilma märkideta. Põhjuseks võib olla nii see, et need on uurija seisukohast ebaolulised kui see, et neid on raske märkida eraldi märkidega. Need osutatakse kommentaaridega (kommentaari paigutatakse enamasti kommenteeritava tekstiosa järele)). Olulisemad kommentaarid on:

- litereerija kommentaarid ja seletused situatsiooni kohta ((*tuleb laua juurde*)), ((*sööb samal ajal*))
- füsioloogilised häämitsused ((*aevastab*)), ((*kõhib*)), ((*kõhatab*)), ((*rõhitseb*))
- muud hääled/häämitsused, taustamüra ((*kolin*)), ((*kilekoti krabin*)), ((*laps nutab teises toas*)),
- kommentaarid hääletooni, venituste, naeru jms kohta ((*pikk lõbus naer*)), ((*tülpinult*)), ((*ohkab*))
- meediatekstides: ((*saate signatuur*)), ((*reklaam*)), ((*muusika*))
- ebatavaline/kirjakeelest erinev välde, mida ei saa ortograafiliselt esitada ((*2. välde*));

Lisa 2. Narratiivi “Linnupojad” näidistekst

“Linnupojad” (sõnu kokku 138)

Pildid 1 ja 2: Ühel päeval *nägi* emalind, et ta pojad on *näljased*. Ta lendas ära, sest ta tahtis neile süüa leida. Üks *näljane* kass nägi, et emalind lendas ära, ja *näugus*: “Mmm, tore, mida ma siin peas näen?”

Pildid 3 ja 4: Emalind tuli tagasi ühe suure ussikesega poegade jaoks, kassi ta aga *ei näinud*. Ta oli *õnnelik* selle mahlase ussikese üle, mis ta oma poegadele tõi. Vahepeal hakkas *õel* kass puu otsa ronima, sest ta tahtis linnupoega kätte saada. Ta krahmas pesast ühe linnupoja. Üks *vapper* koer, kes parasjagu mööda läks, *nägi*, et linde ähvardab suur oht. Ta otsustas kassi peatada ja linnud päästa.

Pildid 5 ja 6: Ta *ütles* kassile: “Jäta linnupojad rahule”. Ja siis haaras ta kassi sabast ja tõmbas ta alla. Kass lasi linnupoja lahti ja koer ajas ta ära. Koer oli väga *rõõmus*, et ta sai linnupojad ära päästa, aga kass oli ikka *näljane*

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merilyn Muru (*autori nimi*)
(sünnikuupäev: 27.10.1994)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eestikeelsete 4–5-aastaste laste morfoloogia kasutus“ (*lõputöö pealkiri*),

mille juhendaja on Virve-Anneli Vihman (PhD), (*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 26.05.2017 (*kuupäev*)